ZOZOLALA

gratis tweemaandelijks stripinformatieblad

juni / juli 2004 136

ZozoLala is een onafhankelijk stripinformatieblad, uitgegeven door Stichting Zet.El, dat tweemaandelijks verschijnt. ZozoLala is gratis voor de klanten van onderstaande stripwinkels.

Dagattractie

Eindelijk heeft Nederland dan een eigen Stripmuseum. Alle andere kunsten gingen al voor, maar ook de negende heeft nu zijn plekje gevonden. Zeurpieten vragen zich dan af waarom dat nu per se in Groningen moet zijn. Je zit namelijk al snel vier uur in de trein om al die originelen, oude strips, grappig nagebouwde objecten (zoals het omgevallen huis van de Biereco's of Erics vikingschip) en tijdelijke tentoonstellingen te mogen aanschouwen. Toegegeven, dat is een minpunt, maar aan het museum zelf mankeert weinig. Behalve dan de ingang, waarvoor je eerst door de Mc Donalds moet, omdat het museum op zich op de eerste verdieping bevindt.

De opening was goed verzorgd. Er was niet bezuinigd op broodjes, drankjes en speeches. Burgemeester Wallage wist op efficiënte wijze in vijf minuten oprecht enthousiasme te simuleren voor een museum waar hij eigenlijk geen zin in had. Daarvoor had iemand van beheerder 'De Libéma-groep', die ook pretparken beheert, allerlei dingen verteld over de oude Grieken.

Verder overheerste na alle opstartproblemen verbazing over het verleidelijke resultaat dat werd gepresenteerd. De permanente tentoonstelling zag er aanlokkelijk uit, maar de tijdelijke expositieruimte, die in de toekomst mensen zal moeten overhalen nog een keer te gaan, stak daar magertjes bij af. Dat deed de vraag rijzen: als alle striplieffebbers het museum hebben bezocht, waarom zouden ze dan nog een keer gaan? De conservator van het eerste uur is inmiddels vertrokken en het museum heeft geen wetenschappelijke afdeling in huis. Dat maakt van het museum eerder een leuke dagattractie, dan het volwaardige nationale instituut dat de Nederlandse strip juist zo hard nodig heeft.

De redactie

ALKMAAR

Bookers & Strippers
Boterstraat 19
1811 HP / 072 - 512 19 16

De zwarte valk
Voordam 4
1811 MA / 072 - 515 69 23
peter.schuurman@euronet.nl

ALMERE

Rataplan
Grote Markt 195
1315 JE / 036 - 534 39 95

AMERSFOORT

De bende van de 6 Neuzen
Zuidsingel 69
3811 HD / 033 - 475 37 31

AMSTERDAM

Het beeldverhaal
Kinkerstraat 162-164
1053 EH /020 - 6855100
www.het-beeldverhaal.nl

Lambiek
Kerkstraat 78
1017 GN / 020 - 626 75 43
www.lambiek.net

Nou moe!?!
Krugerplein 17
1092 KA / 020 - 693 63 45

Snoek
Eerste van Swindenstraat 545
1093 LC / 020 - 668 47 64
www.snoekstrips.nl

ANTWERPEN

Mekanik strip
St. Jacobsmarkt 73
2000 / 03 - 234 23 47
www.mekanik-strip.be

APELDOORN

Collector
Korenpassage 17
7311 LZ / 055 - 521 47 96
www.thecollector.nl

De tweede lezer
Eerste Wormenseweg 102
7331 DK / 055 - 542 72 02
www.tweedelezer.nl

ARNHEM

De noorman
Koningstraat 43
6811 DH / 026 - 442 09 09
de-noorman@planet.nl

ASSEN

Plok. strips en eh... dinges!
Stationstraat 1
9401 KV / 0592 - 31 32 92

BERGEN OP ZOOM

Gilles de Geus
Bosstraat 4 (passage)
4611 NC / 0164 - 24 74 62

BRUGGE

De Striep
Katelijnestraat 42
8000 / 050 - 33 71 12
www.striepclub.be

BRUSSEL

Het B-gevaar
Greepstraat 15
1000 / 02 - 513 14 86

DELFT

Bul Super
Breestraat 18 - 22
2611 RG / 015 - 212 60 97

DEN BOSCH

Silvester
Snellestraat 8
5211 EN / 073 - 690 14 60
www.silvesterstrips.nl

DEN HAAG

Haagse stripshop
Wagenstraat 133
2512 AT / 070 - 363 41 15
www.stripnet.nl/haagsestripshop

Mieke's striptiek
Chasséstraat 71
2518 RW / 070 - 365 07 38

Walk in
Herengracht 13
2511 EG / 070 - 364 63 36

DORDRECHT

Sjors
Scheffersplein 1
3311 EJ / 078 - 614 20 12

EINDHOVEN

www.eppo.nl

ENSCHEDE

De strip-aap
Javastraat 22
7512 ZJ / 053 - 430 52 61
www.stripaap.nl

GEEL

Alfa strip
Nieuwstraat 12
2440 / 014 - 58 43 80

GENT

Pierke
Frans van Rijhovelaan 312
9000 / 09 - 227 70 86

GOES

Het paard van Troje
Langevorststraat 2
4461 JP / 0113 - 21 46 91
www.paardvantroje.nl

GRONINGEN

Modern papier
Pelsterstraat 20
9711 KL / 050 - 313 25 21
www.modernpapier.nl

HAARLEM

Beedee
Anegang 42
2011 HS / 023 - 531 01 68
www.beedee.nl

HASSELT

Wonderland
Paardsdemerstraat 17
3500 / 011 - 22 82 00

HELMOND

De boekenwurm
Heistraat 60
5701 HP / 0492 - 59 08 83

HOORN

Het gele teken
Grote Oost 37
1621 BR / 0229 - 21 86 23

INTERNET

www.stripboekhandel.nl

KAMPEN

De fantast
Burgwalstraat 7
8261 HJ / 038 - 332 03 25
www.de-fantast.nl

KORTRIJK

De Boekenwolf
Meensesteenweg 18
8500 / 056 - 35 44 98
www.boekenwolf.be

LEEUWARDEN

De balloon express
Korfmakersstraat 1
8911 LA / 058 - 213 21 46

De rat
Voorstreek 83
8911 JL / 058 - 215 16 00

LEIDEN

Dumpie
Nieuwe Rijn 18
2312 JC / 071 - 512 64 04
Dumpie@adres.nl

Leidse stripshop
Aalmarkt 4
2311 EC / 071 - 512 18 02
www.leidsestripshop.nl

LELYSTAD

R.E.MIND (2e hands)
Rode Kiif 216
8223 CK / 0320 - 24 40 03
www.remindcreations.nl

LEUVEN

Het besloten land
Parijsstraat 16
3000 / 016 - 22 58 40
www.hbl.be

Gobelijn
Mechelsestraat 35
3000 / 016 - 23 55 86
gobelijn@chello.be

MECHELEN

Comic strips
Hoogstraat 28
2800 / 015 - 42 06 50
www.comic-strips.com

De stripkever
Bruulcenter, Bruul 79
2800 / 015 - 21 76 05

MIDDELBURG

Het perron
Sint Janstraat 13
4331 KA / 0118 - 63 47 47

NIJMEGEN

De noorman
Van Welderenstraat 45A
6511 MC / 024 - 32 26 146

ROTTERDAM

Dick Bos
Junolaan 2
3054 PW / 010 - 461 31 47
www.stripwinkeldickbos.nl

Donner boeken
Lijnbaan 150
3012 ER / 010 - 413 20 70

Yendor
Korte Hoogstraat 16
3011 GL / 010 - 433 17 10
stripwinkel.yendor@planet.nl

SINT TRUIDEN

De galliër
Beekstraat 58
3800 / 011 - 67 17 39
www.gallier.be

SCHIEDAM

't Centrum
Korte Singelstraat 20a
3112 GB / 010 - 426 25 84

TURNHOUT

Tistjen Dop
Paterstraat 96
2300 / 014 - 42 88 29
www.tistjendop.be

UTRECHT

Piet Snot
Vismarkt 3
3511 KR / 030 - 231 84 72

Strip en lektuurshop
Oude Gracht 194
3511 NR / 030 - 233 43 57
www.stripart.nl

VENLO

De laerpoort
Grote Kerkstraat 14
5911 CH / 077 - 354 40 69

VLAARDINGEN

Stripzaak DoZo
Hoogstraat 105
3131 BM / 010 - 435 62 93

ZWOLLE

De boekenhalte
Assendorperstraat 103
8012 DH / 038 - 422 10 77
boekenhalte@planet.nl

"Ik ben nauwelijks beïnvloed door andere stripmakers," vertelt hij. "De meeste inspiratie haal ik van buiten het medium. Er zijn wel auteurs wier werk ik bewonder, maar ik prop me helemaal vol met muziek en films. Vooral veel pulp. Ik ben echt een veelvraat. Alles wat er voor mijn voeten komt, neem ik tot me. Ik ben ook een enorme neuroot op dat gebied: dan heb ik zo'n periode waarin ik echt iedere horrorfilm uit de jaren '50 moet zien. Ook al weet ik dat hij abominabel is, dan nog ga ik hem huren of bekijken op een festival. Die invloeden vertaal ik in mijn strips. Hoewel ik in principe elke film zie die in de bioscoop draait, ligt mijn voorliefde toch wel bij het cultcircuit. Ik heb een hekel aan films waarvan iedereen zegt dat je die moet zien. Het is veel leuker je eigen 'geschiedenis van de cinematografie' samen te stellen en niet alleen de traditionele regisseurs Hitchcock, Kubrick en Scorcese te bekijken. Er is in de afgelopen honderd jaar zoveel moois gemaakt. Enorme kaskrakers van lang geleden die iedereen al lang vergeten is, zoals *Ilsa, haremkeeper of the oil sheiks*. Het is interessanter zelf op onderzoek uit te gaan, dan de bestaande canon tot je te nemen."

MILAN HULSING:

"ik heb een voorliefde voor het bizarre"

Introductiestrip van *Wat Fred niet wist*

De strips van Milan Hulsing zijn moeilijk onder één noemer te vangen. Hij bedient zich voortdurend van verschillende tekenstijlen en genres, zoals ook blijkt uit de verhalenbundel Wat Fred niet wist *die onlangs verscheen. Hoewel het werk van Hulsing (Amsterdam, 1973) zich niet makkelijk in een hokje laat plaatsen, is er toch een rode lijn te ontdekken: een algehele voorliefde voor pulp en rariteiten.*

Waar komt je voorliefde voor pulp vandaan?

"Mijn vader was een groot liefhebber van kneukfilms, zoals hij het noemde: knokken en neuken. Mijn mooiste jeugdherinneringen zijn die aan de zaterdagavonden dat ik laat op mocht blijven en samen met mijn vader nagesynchroniseerde Bud Spencer en Terence Hillfilms zat te kijken. Ik hou niet zozeer van slecht gemaakte films, als wel van dingen waaraan iets ontbreekt. Bijvoorbeeld omdat de maker iets wilde, maar het geld er niet voor had. Dat geeft het project iets menselijks. Die charme van iets wat uit domheid of onkunde is ontstaan, probeer ik vaak na te bootsen in mijn strips. Dat zie je ook in een deel van de verhalen uit *Wat Fred niet wist*. Daniel Clowes is er heel goed in. Hij kan een heel integere vertaling maken van pulp, zonder dat het een pastiche wordt. Als ik mijn werk naast dat van hem leg, zie ik dat ik er nog niet ben."

Paradiso strip

Is zo'n 'Clowes-effect' wat je voor ogen staat als je aan een strip begint?

"Dat ligt aan mijn bui. Tot nu toe gaat het bij mij alle kanten op. De ene dag wil ik een soort pornofilm uit 1973 op papier maken. Maar als *Little Annie Fanny* opnieuw wordt uitgegeven, wil ik bovenal een geschilderde strip maken. Niemand zit er op te wachten, het is veel te arbeidsintensief om van te leven, maar dan vind ik dat leuk en ga ik dat maken. Zo is *De Jetsetters* ontstaan, dat in dit boek staat. Ik zat een tijdje in Pakistan waar mijn vriendin toen werkte, en ik had alle tijd en rust om me te bekwamen in het werken met plakkaatverf."

Waarom wissel je steeds van tekenstijl?

"Het is niet zo dat ik op zoek ben naar een eigen stijl en daarom nu van alles uitprobeer om ooit de ultieme Milan Hulsing-strip te kunnen maken. Iemand als Michiel de Jong heeft dat wel. Hij tekent al jaren in de zelfde stijl, verfijnt die steeds meer en wordt daar dus ook vreselijk goed in. Ik pas mijn stijl voortdurend aan het scenario aan. Als ik een verhaal in mijn hoofd heb, vormt zich daar vanzelf een plaatje bij. Ik gebruik ook steeds andere technieken. De ene keer zware schaduwvlakken, dan weer meer klare lijn en dan weer full colour.

Ik vind het altijd moeilijk te bepalen of ik een tekening zal opzetten vanuit het contrast licht-donker, of vanuit een lijn. Daarom val ik vaak terug op iets wat daar een beetje tussenin zit: een vette penseelstreek die ook als donker vlak kan werken. Bijvoorbeeld bij de strips die ik onlangs voor het Amsterdamse popcentrum Paradiso heb gemaakt."

Je hebt op de kunstacademie gezeten.

"Ja, aan wat nu de Willem de Kooning Academie heet in Rotterdam. Na te zijn afgewezen voor de Rietveld, kwam ik in Utrecht aan de kunstacademie, maar dat was een nachtmerrie. Mijn broer zat al in Rotterdam en raadde me aan er ook te komen studeren: de illustratie-opleiding was er goed en er bestond ruimte om strips te maken. Ik wilde per se striptekenaar worden. Dat gevoel had ik al sinds mijn negende of zo. Toen maakte ik al mijn eigen boekjes. Als ik terugkijk, denk ik dat die tekenfilmserie *Inspector Gadget* de directe aanleiding was. Mijn eerste strips waren daarop geënt. Later ontdekte ik via een vriend van mijn moeder *Is mens lekker* van Moebius. Toen wist ik absoluut zeker: dit wil ik later worden. Maar destijds verkeerde ik nog in de veronderstelling dat je er geld mee kon verdienen. Ik vond het interessant te ontdekken dat stripmakers met hun stijl speelden. Wat Moebius deed in *Majoor Fataal* of Franquin die zowel *Guust Flater* als *Zwartkijken* maakte: artistieke vrijheid. Ik ben bewust naar de havo gegaan in plaats van het vwo om zo snel mogelijk een grafische opleiding te kunnen volgen. In Rotterdam zat ik in het zelfde jaar als Michiel de Jong, Luuk Bode en Chris Berg. Eerder zaten ook Benno Vranken en Tonio van Vugt op die opleiding."

Wat Fred niet wist

Beïnvloedden jullie elkaar?

"We deelden onze invloeden. Allemaal keken we sterk naar Charles Burns. Die was in die tijd voor ons allemaal een enorme invloed. Met Michiel werkte ik veel samen. We inspireren elkaar zo, dat ons werk soms niet meer uit elkaar te halen is. Dat merk ik aan de reacties op *Ode aan Wilhelm*, dat we samen hebben gemaakt voor de Pincet-reeks. Hoewel het helemaal door hem getekend is, denken sommigen dat het door mij is gedaan. En het titelverhaal van *Wat Fred niet wist* heb ik getekend met als opzet het er net zo strak uit te laten zien als zijn werk. Ik probeerde zijn manier van inkten te kopiëren."

Je zat samen met je broer op de kunstacademie. Komen jullie uit een kunstzinnig nest?

"Van huis uit werden we erg gestimuleerd te doen wat we wilden. Mijn vader was gefrustreerd dat hij zich niet creatief kon uiten, dus alles wat wij wel konden vond hij geweldig. Hij werkte als publiciteitsmedewerker bij het Nederlands Philharmonisch Orkest. Mijn moeder was artistieker, heeft architectuur gestudeerd. Maar het was vooral mijn opa aan vaders kant die ons als voorbeeld diende. Hij was een typisch geval van twaalf ambachten, dertien ongelukken. Je kunt geen creatief beroep bedenken, of hij heeft het uitgeoefend. Soms ben ik wel eens bang dat ik te veel op hem lijk. Ook ik doe van alles zonder me in één ding echt te specialiseren. Ik maak strips, animatie, een radioprogramma met Frits Jonker, heb een importhandeltje voor Bollywood-muziek en schrijf over film. Opa zat bij het communistische cabaret, maakte houtsnedes, was filmrecensent, schreef liedjes en was illustrator. Hij heeft wel een leuk leven gehad, maar kreeg nooit ergens erkenning voor. Hij probeerde allerlei disciplines uit. Maar daardoor was hij in alles net niet echt heel erg goed. Dat is een beetje mijn angst. Opa kon zich heel snel iets eigen maken, maar had het dan snel weer gezien. Ik heb dat ook wel. Ik ben zeker geen obsessief tekenaar of zo, ik vind het vaak niet leuk om te doen. Als ik opsta, luister ik liever platen. Ik moet me er af en toe echt toe zetten. Maar dat doe ik wel, ik wil mezelf perfectioneren. Ik wil later herinnerd worden als stripmaker."

Wat Fred niet wist

Je wilt liever doorbreken met je strips dan met je tekenfilms?

"Ja, animatie is voor mij van ondergeschikt belang. Mijn broer maakt tekenfilms en zijn producent, Ruud den Drijver, las mijn strips en stelde mij voor een scenario van hem te animeren. We hebben toen een plan gemaakt voor een animatiefilm en een subsidieaanvraag ingediend. Het wordt een voorfilm voor de bioscoop. Hij gaat over een variétéact in de jaren vijftig. De film gaat zeven minuten duren en daar ben ik nog twee jaar mee bezig. Ik doe alles alleen, één minuut per drie maanden. *Magic show* gaat 'ie heten en als hij uit is gaat hij het festivalcircuit in. Verder werk ik mee aan een film van Sylvia Kristel. Ze is bezig aan een animatiefilm over haar Parijse tijd toen ze in *Emanuelle* schitterde en ik doe er behoorlijk wat schilderwerk voor.

Hoewel ik veel tijd steek in *Magic show*, is het werk wel een beetje onbevredigend. In Nederland willen de bioscopen liever geen voorfilms, omdat dat reclame-inkomsten scheelt. Daarom draaien veel animatiefilms alleen op festivals, gaan heel de wereld over maar worden alleen gezien door een select gezelschap van filmliefhebbers. Een strip is makkelijk in de winkel te krijgen, waarna het door het publiek kan worden opgepikt of niet. Dat spreekt me veel meer aan. Je hebt enerzijds een veel groter potentieel. Maar je moet anderzijds veel meer zelf je eigen plekje veroveren. Animatie komt toch wel in het circuitje terecht, voor strip moet je echt je best doen om een publiek te bereiken."

Wat ben je na de kunstacademie gaan doen?

"Toen ben ik film- en theaterwetenschappen gaan studeren. Ik wilde me meer verdiepen in het schrijven van scenario's en kreeg zo tevens de kans lekker veel films te bekijken. Dat was ook heel belangrijk voor mijn ontwikkeling als stripmaker. Ik heb lang geprobeerd strips te vertellen als een film. Bijvoorbeeld in *Wat Fred niet wist*, waarin ik speelde met wisselende camerastandpunten. Dat werkte echter niet altijd. Daarvoor verschillen strip en film teveel van elkaar.

Neem een voyeuristisch shot. In een film zie je op de voorgrond een onscherpe auto en daarachter loopt een dame met zonnebril voorbij. Het shot maakt duidelijk dat je haar eigenlijk niet mag zien en dat je je hebt verscholen achter die auto. Bij strip werkt dat anders. Mensen laten meestal niet eerst het hele plaatje op zich in werken, maar snellen langs de tekst en kijken slechts globaal naar de tekeningen. Dat maakt het moeilijk om je lezer mee te nemen in de sfeer die je wilt oproepen.

Je kunt in strips wel actie kopiëren, zoals Hermann doet in zijn strips, maar suspense veel moeilijker. Daniel Clowes kan het heel goed, Comès ook. Zij spelen met hun camerastandpunt en laten bepaalde zaken niet zien. Zo laten ze iemand om zich heen kijken, maar de lezer ziet niet wat er om die persoon heen gebeurt. Dat roept al spanning op. Ze doen het ook door te spelen met sequenties: ze behandelen schijnbaar minder belangrijke scènes niet op een strip- maar op een filmmanier. In een strip vertel je over het algemeen met grotere stappen: één plaatje met wat tekst is genoeg om duidelijk te maken dat iemand opstaat, zijn tanden poetst en zich klaar maakt om naar zijn werk te gaan. In film neem je daar een

Science Noir

Opening van Science Noir

minuut de tijd voor. Clowes en Comès nemen er een paar pagina's voor, het vreet ruimte maar is bepalend voor de sfeer die ze willen oproepen.

Die filmische manier van vertellen is ook veel gebruikt in de EC-comics, die maar bestaan uit twee of drie scènes en waarin vaak iets griezeligs gebeurt met een openbaring aan het einde. Ik heb dat ook geprobeerd in *Wat Fred niet wist*. Maar de aanpak leent zich niet voor iedere strip. Soms draait je scenario om een grap en dan wil je gewoon in een paar snelle stappen toe naar de climax."

Science fiction is een vaak terugkerend thema in je verhalen.

"Ik beroep me er altijd op dat ik zo nuchter ben en met beide benen op de grond sta. Maar tegelijkertijd heb ik een enorme hang naar *spacey* dingen. Ik ben geïnteresseerd in sterrenbeelden, al is dat meer in het fenomeen dan dat ik echt in de voorspellende waarde ervan geloof. En mijn voorliefde voor Indiase en Pakistaanse filmmuziek komt voort uit het feit dat ik graag met een stickie op de bank lig te *spacen* op die riedeltjes. Ik vlucht graag in het *weirde*, het irrationele.

Science fiction draait vrijwel geheel om het irrationele. Het genre biedt onbegrensde mogelijkheden. Toch is het niet mijn favoriete genre. Ik gebruik het wel vaak als motief. Neem *Wat Fred niet wist*. Dat gaat over science fiction, maar er gebeurt niets onverklaarbaars in. Het leest wel als een *Twilight zone*-verhaal. Er zit een onbestemde *weirdness* in. Dat genre spreekt me altijd meer aan dan pure SF. Ik zal Daniel Clowes nog maar eens noemen. Zijn *Like a velvet glove cast in iron* is een goed voorbeeld van hoe sterk het kan uitpakken in strip. Hoewel er veel onwerkelijke elementen in het verhaal zitten, is de hoofdlijn niet onrealistisch. Het verhaal speelt tegen de achtergrond van een feministische wereldrevolutie. Het speelt bijna het hele boek geen echte rol in het verhaal, maar het geeft het verhaal wel een onbestemd gevoel mee. Dat soort sfeertjes vind ik prettig."

Heb je dat ook geprobeerd in het openingsverhaal van je nieuwe boek?

"Ik heb een algehele voorliefde voor het bizarre. *Science noire* is gemaakt naar aanleiding van een cursus etnomusicologie die ik volgde aan de universiteit. Bepaalde aspecten aan die wetenschap zijn totaal immoreel. Dit verhaal gaat over etnomusicologen die de wet overtreden om opnames te krijgen van stervende mensen. Het zijn eigenlijk snuff-opnames. De Universiteit van Amsterdam heeft een hele collectie van dat soort doodsgezangen. Dat heb ik niet zelf bedacht, dat is echt zo. Het was ooit een gerespecteerde bezigheid om als wetenschapper als een gier aanwezig te zijn bij stervende mensen. Het Jaap Kunst-archief bestaat echt!

De hoofdpersoon is gebaseerd op mijn toenmalige professor. Die vertelde eens dat hij in Albanië was en het niet aankon om een opname te maken van de dood van een oude man. Later heeft hij aan een andere weduwe gevraagd het doodsgezang nog eens te herhalen. Hij vergoelijkte deze vervalsing door te zeggen: 'Maar ze herbeleefde de dood van haar man en heeft echt gehuild bij het zingen.' Toen ik dat hoorde dacht ik: waanzin, maar erg interessant. Ik heb een duivels element toegevoegd aan het verhaal. Ik wilde in de strip de sfeer oproepen van de jaren '40-horrorfilms van Val Lewton en Jacques Tourneur. Dat zijn films die niet erg leunen op trucage of fantastische gebeurtenissen, maar die gewoon van begin tot eind naar en eng zijn. Dat wilde ik ook met *Science noire*."

In de bundel staat nog een strip met de hoofdpersoon uit Wat Fred niet wist. Maar beide verhalen zijn totaal verschillend.

"Na *Wat Fred niet wist* ben ik een beetje verliefd geworden op de hoofdpersoon. Die figuur staat voor kosmische paranoia. Ik wilde het zelfde doen als wat Robert Crumb en Daniel Clowes ook wel eens doen: een realistisch personage in een cartooneske setting gebruiken. *Wat Fred niet wist* is heel filmisch en in zekere zin realistisch geacteerd. Fred zoekt het hogerop is een soort gag in de vorm van een prentenboek. Ik koos ervoor er een

Daisy

tekststrip van te maken, omdat het verhaal qua opbouw niet zo interessant is, maar wel een leuke punchline heeft. Als je dat filmisch neerzet, ondermijn je de grap. Bovendien kun je zo lekker opschieten."

Er staat nog een tekststrip in het boek. Wat is het verhaal daarachter?

"De directe aanleiding voor *De bloedelozen* was een bijbaantje dat ik had waarmee ik ontzettend financieel

HET MEEST INTERESSANTE VOORBEELD VAN DE KRACHT VAN DE ILLUSIE ZAG IK IN AMSTERDAM, ERGENS IN DE JAREN '40.
WE HADDEN HET LAND NET BEVRIJD, BEVRIJD VAN...VAN... JA, VAN WAT OOK AL WEER.

De Jalsefoars

Advertentie

wat Fred niet wist

IK MOET HET ZEKER WETEN...
... WREEDHEID KAN GEEN UNIVERSELE WET ZIJN!
WAT HAD HET VUUR IN FRED'S OGEN TE BETEKENEN, TOEN HIJ ZICH DIE AVOND TOT DE HEMEL RICHTTE?
VAARWEL AARDE...
EEN MOMENT LATER KON FRED WORDEN GEZIEN TOEN HIJ ZIJN GEHEIME, ZELFGEBOUWDE RAKET BESTEEG.

genaaid werd. Mijn contract bleek vals te zijn, en meer van dat soort dingen. Over dat thema wilde ik een verhaal maken. Een andere aanleiding was dat mijn opa ook houtsnedes maakte. Dat wilde ik ook eens proberen. Ik heb voor dit verhaal een Frans Masereel-achtige stijl ontwikkeld, hoewel hij zonder tekst werkte. En het zijn ook geen echte houtsnedes, maar gewoon inkttekeningen. Het is een expressionistisch experiment geworden."

Die indruk kreeg ik vooral bij je laatste verhaal in dit album.

"In de tijd dat ik *Daisy* maakte, was ik erg onder de indruk van Stéphane Blanquet die enorm veel kan vertellen zonder woorden te gebruiken. Maar ik heb ik me ook een beetje laten meevoeren door de waan van de dag. De albums van L'Association en Drawn & Quarterly waren heel erg in en iedereen wilde ineens ook tekstloze strips maken. Overigens ontstond die stroming volgens mij vooral uit luiheid van die uitgeverijen, die hun albums niet hoefden te laten vertalen en letteren voor de buitenlandse markt, maar dat terzijde. Ik ben meegegaan in die hype, maar het heeft gelukkig wel iets moois opgeleverd. Je kunt zien dat de stomme film in die tijd erg veel invloed had op de stripmakers. Er zit in al die verhalen het zelfde melodrama. De hoofdpersonen zijn vrijwel altijd blind, arm, eenzaam en miserabel. Ik ben dol op zwaar aangezette sentimenten. De schoonheid zit in treurigheid, in de liefde die niet mag zijn."

Lees je eigenlijk nog wel strips?

"Ik koop er in ieder geval niet veel meer. Het werk van Joe Sacco vind ik erg interessant. Maar bij Charles Burns bijvoorbeeld, ben ik afgehaakt halverwege *Black hole*. Ik wil me niet op de zelfde hoogte stellen als hij, maar ik herken in zijn werk dat hij tegen de zelfde problemen aanloopt als ik. Hij gebruikt in die serie ook de filmische aanpak om een David Lynch-achtige sfeer op te roepen in zijn strip. Maar hij neemt zo veel tijd voor alle dingen, dat het niet interessant blijft."

Waar sta je over een paar jaar?

"Ik heb geen idee. Mijn hele loopbaan hink ik al op twee ambities: aan de ene kant wil ik iets echt betekenisvols maken, dat mag wel humoristisch zijn of enigszins licht, maar het moet iets zijn wat een lange adem vergt, een soort roman in stripvorm. Aan de andere kant kom ik beter uit de verf als ik even snel iets maak omdat ik daar op dat moment zin in heb, zoals onlangs die pulpstripjes voor Paradiso. Daar krijg ik ook meer reacties op van mensen die het leuk vinden, het zit minder stroef in elkaar. Blijkbaar ben ik beter in het spontane werk dan in het doorwrochte.

Ik ben wel eens begonnen aan een striproman, aan de bewerking van een kort verhaal van Nabokov. Ik heb het herschreven, geschetst, maar vervolgens is het blijven liggen. Bij *Wat Fred niet wist* ben ik heel lang bezig geweest met de compositie: bij ieder plaatje bedenken welk shot het beste effect heeft. Mijn Paradiso-strips zijn veel meer voor de vuist weg gemaakt, ik had zin om iets te maken, had het in mijn hoofd en kwakte het op papier. Dat is een beetje mijn gesel: ik wil net als Michiel de Jong mooie, doorwrochte strips maken met een doortimmerd scenario en puike tekeningen, maar ben het best in het makkelijke werk. Dat remt me in mijn ontwikkeling als stripmaker. Nu ben ik eigenlijk bezig me in de verkeerde discipline te bekwamen."

Hans van Soest

GUMMBAH

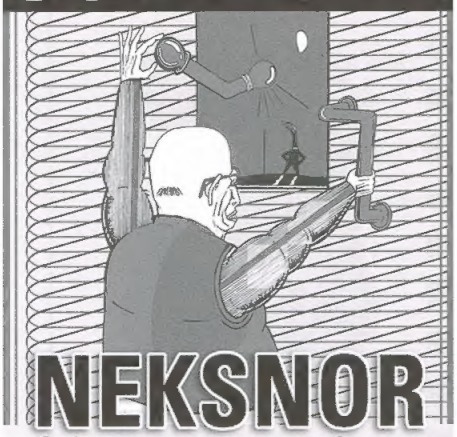

NEKSNOR

Ook voor mensen zonder gevoel voor humor.

In de boekhandel € 9,50

www.deharmonie.nl

KOLK & DE WIT

FACTOR : S1NGLE

Het nieuwe S1NGLE-album

In de boekhandel € 9,50

www.deharmonie.nl

REID, GELEIJNSE & VAN TOL

FOKKE & SUKKE

HET AFZIEN VAN 2003

Het enige onmisbare jaaroverzicht!

In de boekhandel € 8,60

www.deharmonie.nl

PETER DE WIT

SIGMUND TWAALFDE SESSIE

Nieuw album van de beruchte strip-psychiater.

In de boekhandel € 8,15

www.deharmonie.nl

Het laatste oordeel

Het geheim van het huis Winchester

Cabanes & Delmas

Uitg. Glénat; 54 pl.; kleur; harde kaft; € 12,95

Max Cabanes kennen wij in Nederland vooral van zijn onvolprezen, licht erotische vertellingen *Blindemannetje* en *Sweet sixties*. Met *Het geheim van het huis Winchester*, een nieuw deel in de collectie De zwarte loge van uitgeverij Glénat, is er eindelijk weer eens nieuw werk van hem vertaald. Cabanes is een virtuoos die allerlei tekentechnieken beheerst en met elkaar vermengt.

Het geheim van het huis Winchester tekent hij op scenario van Marie-Charlotte Delmas, die al eerder griezelverhalen schreef. Het verhaal gaat over het beroemde, echt bestaande Winchester House in San José (Californië). Dat huis werd gebouwd door Sarah Winchester, de erfgename van het Winchester-imperium (vooral bekend van de geweren). Zij geloofde dat ze werd achtervolgd door vermoorde indianen, die waren doodgeschoten met de geweren die de basis waren van haar rijkdom. Sarah geloofde dat ze zou worden gedood als de bouw van het huis af was. Bang als ze was, liet ze maar doorbouwen. Het huis bestaat uit 160 kamers.

In het album bezoekt een jonge toeriste het huis. Ze komt in aanraking met een kwade entiteit die nog steeds in het huis rondwaart. Uiteindelijk gaat ze samen met een oude sjamaan de strijd aan.

Het geheim van het huis Winchester zou een griezelige thriller moeten zijn. Het boek is echter allesbehalve huiveringwekkend. Delmas heeft de fout gemaakt haar verhaal in een bekende setting te plaatsen en ook nog eens vele pagina's te besteden aan het levensverhaal van Sarah Winchester. Maar het relaas van het Winchester House is al zo vaak gebruikt in films en lectuur, dat iedereen dat nu zo langzamerhand wel kent. Belangrijkste nadeel van het scenario is dan ook dat het nergens verrast. Dit terwijl het verrassingseffect een essentiële peiler is onder een geslaagd horrorverhaal. Dat er een geest van een boze indiaan rondwaart, zal dan ook niemand verbazen.

Tot overmaat van ramp gebeurt er eigenlijk heel weinig in het album. Er wordt vooral veel beschreven. Alles draait om de slotscène waarin de strijd met de geest wordt aangegaan. En als dan ook de afloop nog eens weinig beklemmend is, leg je de strip na lezing licht teleurgesteld weg. Het geheim van het huis Winchester ziet er prachtig verzorgd uit, maar wil maar niet spannend worden.

Hans van Soest

Ethan Ringler 1: Tecumska

Mezzomo/Filippi

Uitg. Dupuis; 48 pl.; kleur; slappe kaft; € 4,50

Gilles Mezzomo nam in 1991 het tekenwerk aan *De groene koning* over van Jacques Armand, die tijdens het werken aan deel 1 strip kwam te overlijden. Na deze serie te hebben afgerond startte hij in 1996 op scenario van Denis Lapière de detective-serie *Luka*.

Als groot bewonderaar van Jean Giraud was het altijd al Mezzomo's wens om een keer een western te tekenen. Met *Ethan Ringler* ging die wens in vervulling.

Het is niet eenvoudig om nog met iets origineels te komen op westerngebied, maar scenarist Filippi (bekend van *De boeman*) is er in geslaagd om een redelijk origineel uitgangspunt te kiezen voor deze reeks. In Tecumska wordt verteld hoe Ringler federaal agent is geworden.

Ethan Ringler, afkomstig uit een rijke Engelse familie komt in 1879 aan in New York. Zijn bedje is gespreid, maar hij keert het rijke, voor hem liggende leventje de rug toe en gaat zelf op zoek naar een baan en naar zijn Indiaanse moeder.

Ethans vader en grootvader zijn wapenfabrikanten en Ethan heeft altijd twee bijzondere revolvers bij zich. Deze zeldzame exemplaren wekken de hebzucht op van velen en helpen Ethan aan een baan als lijfwacht van de gevaarlijke zakenman Van Rhinelander. Van Rhinelander wordt door de FBI verdacht van duistere, illegale praktijken. Ze benaderen Ethan Ringler, die Rhinelanders vertrouwen heeft gewonnen, om hem te schaduwen.

Girauds invloed is, veel meer dan in *Luka*, duidelijk zichtbaar op iedere pagina van *Ethan Ringler*, zonder dat Mezzomo overigens het niveau van zijn grote voorbeeld weet te bereiken. Maar dat doet niets af aan Mezzomo's eigen kwaliteiten als tekenaar. Hij weet uitstekend zijn pagina's op te bouwen en de camerastandpunten af te wisselen. Een minpunt van deze uitgave is de saaie omslagtekening. Maar achter het niet erg uitnodigende omslag van dit boek gaat een goed verzorgd, redelijk origineel en prettig leesbaar verhaal schuil.

Hans Pols

Yoni 1: Dollymorphing

Berthet en Yann

Uitg. Dupuis; 56 pl.; kleur; slappe kaft; € 6,95

Yann en Berthet zijn twee auteurs die hun sporen hebben verdiend in de wereld van de mainstreamstrip. Als duo waren ze verantwoordelijk voor de erotisch getinte historische strip *Pin-Up*, maar volgens het interview in het begeleidende, sjiek uitgevoerde promo-boekje van *Yoni* waren ze wel toe aan iets nieuws. De keuze viel op science-fiction, omdat ze daar nu eens niet zoveel research voor hoefden te doen en zich konden uitleven op een nieuwe, toekomstige wereld.

Dat Yann en Berthet nog steeds niet over een nacht ijs gaan, blijkt wel uit de post-nucleaire wereld van *Yoni*. Die zit goed in elkaar, al betwijfel ik of lezers zonder het begeleidende boekje, waar alle kenmerken nog eens netjes bij elkaar staan, alles eruit zullen halen. De aarde is na een wereldoorlog waarbij kernraketten zijn gebruikt, verdeeld in twee grootmachten: De 'United States of the World' en de 'Emiratische Staten'. Tussen die twee liggen allerlei niemandslanden waar je beter niet kunt vertoeven en die vooral handig zijn als decor voor spannende missies.

Yoni is een aantrekkelijke geheim agente (net als in *Pin-Up*) die door haar extreem soepele spieren 'Miss Gumbone' wordt genoemd. Verder ziet ze erg slecht met haar linkeroog en heeft ze een lastig puberbroertje, Tobozo, een computerhacker. Voor haar eerste opdracht moet Yoni naar Europa, om daar Zoe te bevrijden, een meisje dat wellicht 'gedollymorpht' is (een persoon die 'op maat is gemaakt' naar iemands wensen).

Het spreekt voor zich dat Yoni zich door allerlei gevaren heenslaat, nu en dan verzeild raakt in een spectaculaire actiescène en af en toe uit de kleren gaat om haar chocoladekleurige, soepele lichaam aan ons te tonen. Niks nieuws dus. De science-fictionwereld van Berthet en Yann is zorgvuldig bedacht waarbij de auteurs zich een beetje hebben verloren in de details. Na een tijdje word je moe van al die verschillende terroristische organisaties - met allen een vergezochte afkorting als naam - die je moet onthouden of je dwingen terug te bladeren. En dan spelen er op de achtergrond ook nog diverse clubs mee die satellieten hacken.

Yoni is het eerste deel van deze serie en tevens de aftrap van een nieuwe reeks van Dupuis, getiteld Impressies. Dat zijn sjiek uitgegeven genrestrips. Het lijkt erop alsof nu werkelijk alle grote uitgeverijen in diezelfde vijver aan het vissen zijn (ook Casterman verschoof van auteursstrips naar de populaire genrestrips, Dargaud en Glénat doen dit al jaren). Zoals gezegd is er niet zo heel veel mis met *Yoni*, maar hoewel de auteurs er zichtbaar veel tijd en moeite in hebben gestoken, is er, behalve Berthets fraai getekende vrouwen, eigenlijk ook geen dwingende reden te bedenken waarom je dit zou moeten lezen.

Gerard Zeegers

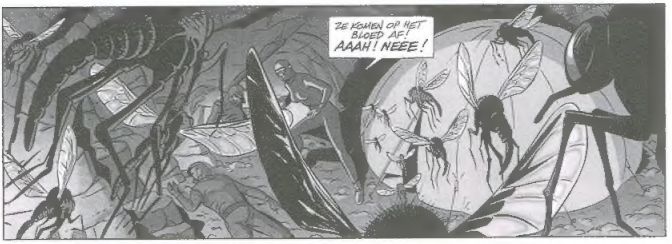

Koning Snotneus 1: Adalbert dramt door

Parme & Trondheim

Uitg. Silvester; 32 pag.; harde kaft; € 9,99

De Franse uitgever Guy Delcourt merkte begin jaren negentig op dat het pover gesteld was met de hedendaagse kinderstrip. De meeste kinderstrips die hij zag kwamen van concurrent Dupuis, stonden vol grote neuzen en draaiden al jaren mee. En dat terwijl kinderen de striplezers van de toekomst zijn. Vanuit die gedachte startte Delcourt de collectie Jeunesse. *Koning Snotneus* is een van de eerste titels uit die collectie die nu - dertien jaar na dato - in het Nederlands wordt vertaald.

Tekenaar Fabrice Parme en productiekanon Lewis Trondheim stellen in hun reeks een onuitstaanbaar jongetje centraal. Een jongetje dat zichzelf koning waant. Vanuit zijn paleis zet hij de wereld naar zijn hand. Jammer alleen voor het jongetje dat zijn zelfbedachte heldendaden steevast uitlopen op vorstelijke vergissingen. Gelukkig is er dan altijd nog zijn volwassen staf om hem uit de penarie te halen.

Leuk aan de strip is dat hij zich op twee niveaus laat lezen. Kinderen zullen zwelgen in de baldadigheid van koning Adalbert. Met zijn natuurlijke autoriteit doet hij allemaal dingen die eigenlijk niet mogen, zoals het verbannen van alle andere kinderen en hen vervangen door replica's van zichzelf. Ouders kunnen op hun beurt gniffelen om de impulsiviteit van hun o-zo-gewenste krengetjes.

Ook visueel is *Koning Snotneus* om door een ringetje te halen. Parme brengt het verhaal met bewonderenswaardig gemak. Hij tekent de pagina's zonder kaders - net als Trondheim in zijn solokinderreeks *Monstrueux* - en met heerlijk fantasievolle overdrijving.

Delcourt had het dus goed gezien: de kinderstrip kon anno jaren negentig grafisch en inhoudelijk best wat brutaler. En de Nederlandse lezertjes kunnen zich nog vele verjaardagen en sinterklazen verheugen, want *Koning Snotneus* is in Frankrijk inmiddels aanbeland bij deel zeven.

Toon Dohmen

Toen ik nog baas van de wereld was

Conz

Uitg. Oogachtend; 96 pl.; zwart-wit; slappe kaft; € 9,50

Conz (Constantijn van Cauwenberghe) was een van de medewerkers van het eerste uur aan het fraai verzorgde tijdschrift Ink, dat helaas binnenkort ophoudt te bestaan. Hierin werden vier van de vijf hoofdstukken van *Toen ik nog baas van de wereld* was voorgepubliceerd.

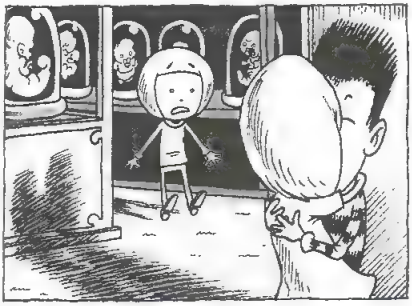

Toen ik nog baas van de wereld was is Conz' debuutalbum. Zijn in een wat naïeve stijl getekende zwart-witstrips hebben een sterk autobiografisch karakter. In het boek blikt hij terug op zijn jeugd in Leuven. Constantijn groeide op in de buurt van het Leuvense stadspark en hier beleefde hij, meestal met zijn vriendje Martin, allerlei avonturen. De alledaagse belevenissen van de jongetjes kruidt Conz met uitbundige fantasieën, als van een kind. De herinnering aan Wattersons fantasievolle Calvin is daarbij niet ver weg. Constantijn gaat als een ridder op zoek naar de graal, laat de aarde aanvallen door ruimtevaartuigen, ziet King Kong door de straten van Leuven marcheren en monsterlijke wezens opduiken in een museum.

Maar Conz ontroert ook. Het tweede verhaal *De dolende ridder*, over zijn oma, laat een diepe indruk achter. Heel herkenbaar is de spanning in het laatste verhaal, waarin de vriendschap van Constantijn en Martin onder druk komt te staan door de komst van een meisje.

Alhoewel de grauwe werkelijkheid soms om de hoek komt kijken, is de kindertijd toch vooral een periode waarin alles nog ongecompliceerd en overzichtelijk is. Die sfeer heeft Conz vast weten te houden, en door deze verhalen te lezen, beleef je het weer even met hem mee. In Ink nummer vijftien onthulde Conz dat hij werkt aan een lang verhaal van 150 pagina's, een project om, na het lezen van dit geslaagde debuut, reikhalzend naar uit te kijken.

Hans Pols

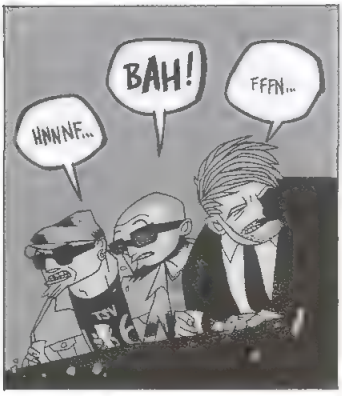

Hector Umbra 1, De halfautomatische waanzin

Uli Oesterle

Uitg. Silvester; 56 pl.; kleur; harde kaft, € 9,99

Uli Oesterles debuut *Brainsongs* was veelbelovend, maar bij lezing van die korte, weerbarstige verhalen in een ontoegankelijke zwart-witstijl vroeg ik me af of deze Duitse auteur ooit de kans zou krijgen zich zo ver te ontwikkelen dat hij een groter publiek aan zich zou kunnen binden. De aankondiging in *Myx* dat dit stripblad, dat zich toch vooral richt op voorpublicatie van de betere mainstreamstrips, een verhaal van hem zou publiceren, was dan ook een aangename verrassing.

Oesterle heeft een paar concessies gedaan: geen korte verhalen, maar een eerste deel van een serie en hij werkt in kleur. Maar verder is zijn tekenstijl nog net zo eigenzinnig en schatplichtig aan het werk van Muñoz en is het verhaal, net als het korte werk in *Brainsongs*, op zijn minst bizar te noemen. Maar toch, waarom zou je de striplezer van tegenwoordig onderschatten?

Hoofdpersoon Hector Umbra is een kettingrokende ruwe bolster met gevoel voor stijl. Dat wordt duidelijk bij de introductie van de anti-held, die opvallend veel gelijkenis vertoont met illustere voorganger Alack Sinner. Zijn rommelige appartement is bezaaid met smaakvolle elpees en de juiste stripboeken (Strapazin, Barù, From Hell) liggen op een stapeltje in de hoek. Terwijl Hector nog even zijn schilderij afmaakt over een wezen dat steeds terugkeert in zijn dromen, komt Frantisek langs om samen naar een van de hipste tenten in de stad te gaan, waar een gezamenlijke vriend (Osaka) van hen draait. Na een pilsje en een blowtje, zijn ze klaar om zich tussen de 'trillenden lijven van de massa' te wagen op muziek van Moloko, Jimi Tenor en DJ Shadow.

Maar na al deze 'name-dropping' gaat het verhaal dan toch van start. Osaka wordt ontvoerd door een groep rare wezens (inderdaad, die uit Umbra's droom) en Hector gaat als een soort hard boiled speurneus op zoek naar zijn vriend. Dat voert hem zelfs naar het dodenrijk, waar hij maar net op tijd uit weet te ontsnappen. Verder zit het verhaal overvol met aanwijzingen. Zo staat er voortdurend iemand met tijdschrift *De Wachttoren* in de hand in de buurt van Hector en moeten lezers goed in de gaten houden of er niet nog meer raadsels te vinden zijn op de overvolle pagina's.

Oesterle maakt met *Hector Umbra* opeens een gigantische sprong voorwaarts, want het is een lekker ongewikkeld, maar toch soepel verteld verhaal. Het is onwaarschijnlijk, maar net niet ongeloofwaardig. De combinatie van fantasy, een (misschien iets te nadrukkelijke) hippe setting, waanzin en de ruwe dialogen van Umbra en zijn vrienden maakt *Hector Umbra* een unieke strip. Ook over het tekenwerk kunnen we kort zijn. Oesterles duistere stijl en scheve, expressionistische perspectieven geven het verhaal precies de juiste doemsfeer die het nodig heeft.

Gerard Zeegers

The Fixer, a story from Sarajewo

Joe Sacco

Uitg. Drawn and Quarterly;105 pl.; zwart-wit; harde kaft; $ 24,95

Joe Sacco is waarschijnlijk de enige stripmaker die zijn eigen subgenre heeft gecreëerd. Als participerend stripjournalist kleurde hij het conflict tussen Palestijnen en Joden van binnenuit in *Palestine*. In *Safe area Goradze* deed hij op dezelfde wijze verslag van die andere altijd smeulende brandhaard: voormalig Joegoslavië. Beide stripverslagen maakten indruk en vestigden zijn naam als oorspronkelijk stripmaker.

In *The Fixer* keert Sacco terug naar de Balkan om opnieuw een beeld te schetsen van de verschrikkingen van de oorlog. In het album worden de Bosnische krijgsheren en hun verhouding tot de officiële Bosnische regering beschreven. Verhaaltechnisch heeft Sacco dat vernuftig verpakt in zijn ontmoetingen met de ritselaar Neven. De Bosnische Servier houdt zich in leven door hand- en spandiensten te verlenen aan buitenlandse journalisten. Ritselend en regelend voor Sacco vertelt hij fragmentarisch over zijn oorlogservaringen en zijn ontmoetingen met en opinies over de krijgsheren en hun dubieuze rol in de verdediging van Sarajewo.

De kracht van de strip ligt in de gelaagde opbouw. Die zorgt niet alleen voor een leesbaar verhaal, maar brengt bovendien nuanceringen aan in de vertelde verhalen. Allereerst zijn daar de vertelde herinneringen en beschrijvingen van Neven, die een beeld geven van de gebeurtenissen tijdens de burgeroorlog. Daarnaast wordt de lezer een beeld geschetst van de verteller Neven, waardoor deze een ander beeld krijgt van de inhoud en betekenis van de voor geschotelde orale geschiedschrijving. In de loop van het album wordt steeds duidelijker dat niemand onbezoedeld en ongeschonden uit een oorlog komt. Dat is de grote kracht van Sacco. In een heldere tekenstijl en een vernuftige verteltrant weet hij de essentie van ingewikkelde conflicten duidelijk te maken. Niet door uiteenzetungen van geopolitieke aard, maar door de haarscherpe weergave van voor het leven getekende individuen.

Binnenkort zal *The Fixer* ook in Nederlandse vertaling verschijnen.

Jef Nieuwenhuis

Muchacho deel 1

Lepage

Uitg. Dupuis; 72 pl.; kleur; harde kaft; € 12,95

Het is al weer vijf jaar geleden dat *Een wereld zonder kwaad* verscheen, de veelgeprezen strip die Emmanuel Lepage maakte met Anne Sibran. Sindsdien werkte hij aan *Muchacho* en heeft Lepage veel gereisd. De weerslag van die reizen is terug te vinden in twee boeken met tekeningen en schetsen: *Brésil* en *Fragments d'un voyage Muchacho* is het eerste verhaal dat Lepage niet alleen tekende, maar ook zelf schreef.

Muchacho speelt in Nicaragua in 1976, wanneer dictator Somoza nog stevig in het zadel zit en zijn Guardia een schrikbewind uitoefent. Gabriël is een jonge seminarist, afkomstig uit een gegoede familie. Hij beschikt over een groot teken- en schildertalent en om die reden wordt hij naar het dorpje San Juan gestuurd, om er voor de plaatselijke geestelijke Ruben een muurschildering te maken van de Passie. Ruben stimuleert de jonge kunstenaar om goed om zich heen te kijken en te schilderen naar het leven. Ruben, die linkse sympathieën heeft, wil met het schilderij dat Gabriël gaat maken niet alleen het lijden van Christus, maar ook het lijden van zijn parochianen laten zien. Het kost Gabriël grote moeite om het vertrouwen van de bevolking van San Juan te winnen, maar met inzet van zijn talent lukt het hem om aansluiting te vinden en begint hij te beseffen onder welke repressie en tirannie deze mensen moeten leven.

Dat is, kort samengevat, het verhaal dat Lepage vertelt in *Muchacho*, maar er is nog een tweede verhaal dat hier door heen loopt en dat verteld wordt in tekstloze fragmenten, waarin Gabriël zich in bed of in het dakraam van de kerk bevindt. Het is eveneens het verhaal van een passie, maar dit keer van een passie die Gabriël moet onderdrukken.

Het is die gelaagdheid die van *Muchacho* zo'n goede strip maakt De spanning bij een jongen die zijn werkelijke gevoel niet kan of durft te uiten was ook een thema in de serie *Névé*, maar wordt in *Muchacho* nog beter uitgewerkt De aanwijzingen die hij geeft voor Gabriëls gevoelens voor Diego, een jongen uit het dorp, zijn subtiel en schuilen in een enkele zin of blik. *Muchacho* is niet alleen Lepages eerste door hem zelf geschreven stripverhaal, het is ook zijn beste en meest persoonlijke werk tot nu toe.

Hans Pols

De val

Davodeau

Uitg. Dupuis; 76 pl.; kleur; harde kaft; € 12,95

Tijdens een broeierige zomer besluiten Jeanne en haar gezin om haar ouderlijk huis een laatste opknapbeurt te geven voor het verkocht wordt. Haar vader is lang geleden overleden en sinds moeder wegens dementie is opgenomen, is het huis overbodig en in verval geraakt. Ze zijn niet alleen, neefje Jimmy komt ook mee, evenals oom Simon en huisvriend Toussaint. Zelfs de demente moeder komt logeren, al heeft ze niet door waar ze zich bevindt. In deze onalledaagse situatie komen gaandeweg de bespiegelingen en ontboezemingen naar boven.

Het laatste verhaal van Étienne Davodeau dat in het Nederlands verscheen was *De stroman*. Een gejaagde roadmovie, waarin drie onbekenden samen een autorit maakten naar een voor ieder persoonlijke, maar onduidelijke bestemming. Net als in *De stroman* gebruikt Davodeau de hoofdlijn in het verhaal als kapstok voor allerlei subplots waarin de ware boodschap verscholen ligt. Zo lijkt *De val* in eerste instantie te gaan over een weinig enerverende schoonmaakbeurt, maar in de zijlijn vinden sluipenderwijs grote omwentelingen plaats. Op een bewonderenswaardige en elegante, bijna terloopse wijze verteldt Davodeau een verhaal over de fragiliteit van het bestaan en de schuld en boete die er soms aan kleven.

Davodeau toont zich een meester in de vertelkunst in de beste Franse traditie. Hij neemt de tijd, heeft een goed gevoel voor timing en laat veel ruimte voor zijn personages. Diezelfde kwaliteit spreekt ook uit het tekenwerk. Alle pagina's zijn ingedeeld volgens hetzelfde stramien, waardoor Davodeau zich kan concentreren op het vertellen van zijn verhaal. Hij maakt gebruik van een schetsmatige, maar tevens heldere tekenstijl die aansluit bij zijn menselijke verhaal en eer doet aan de personages. De prachtige inkleuring maakt het geheel compleet, met overheersend blauw- en aardetinten, veel aandacht voor licht en uitgewerkt in uitgekiende paginacomposities.

De val is een zeer geslaagd album. Het is geen boek van grote gebaren, maar vertelt haar verhaal juist op meesterlijke wijze tussen de regels door.

Sigge Stegeman

Zeker Lezen

De jacht

Bilal & Christin

Uitg. Dargaud; 82 pl.; kleur; harde kaft

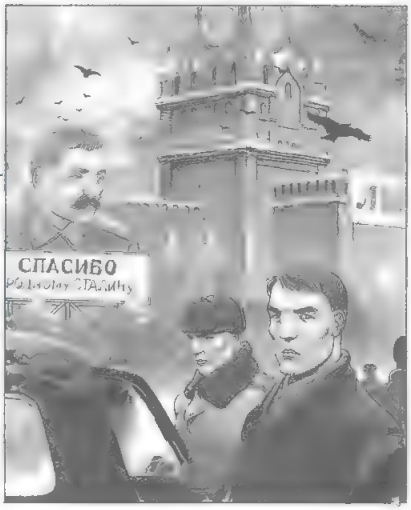

In de jaren zeventig schreef de gelouterde scenarist Pierre Christin een aantal verhalen in de reeks *Er was eens een voorbijganger*. Nadat het eerste verhaal was getekend door Tardi, nam vanaf het tweede album Enki Bilal het tekenwerk over. Hoewel de reeks de tijdgeest ademde als een weekend-alcoholist op zondagmorgen, nam de kwaliteit van de verhalen met elk album toe. Het eerste hoogtepunt werd gevormd door het schitterende *De falangisten van de zwarte orde*. Daarna volgde in 1983 *De jacht*.

Het verhaal gaat over een aantal vergrijsde kopstukken uit communistische partijen in de voormalige Oostbloklanden die allen verbonden zijn door hun gezamenlijke Russische mentor Wassili Tsjevtsjenko. Het ijzeren gordijn zit nog onwrikbaar dicht, maar de heren zijn behoorlijk getekend door een leven vol angst voor de uitwassen van het regime enerzijds en betrokkenheid bij onfrisse complotten anderzijds. Hoewel ze elkaar vrienden noemen en er regelmatig Slavisch geknuffeld wordt, spelen onderhuids persoonlijke conflicten en nationalistische sentimenten een belangrijke rol. Het verhaal wordt gaande gehouden door de roelichting die de oude rechterhand van Wassili regelmatig geeft aan een jonge tolk die om war vage redenen aan het gezelschap is toegevoegd. In werkelijkheid zal de jongeman als instrument gebruikt worden in het machtsspel waarvoor een gezamenlijke jacht zowel de dekmantel als de metafoor is.

Christin heeft zich nadrukkelijk in de materie verdiept. Hoewel alle figuren fictief zijn, weet hij hun levenslopen naadloos met de werkelijke historie van Oost-Europa te verweven. Een verhaal lang wordt de lezer gebombardeerd met informatie en feiten over een periode die bijna een eeuw heeft geduurd. Zoals gebruikelijk wil Christin zijn boodschap kwijt. Maar in *De jacht* wil hij dat ook nog eens doen aan de hand van gedetailleerde geschiedschrijving. Daarmee zadelt de scenarist zijn tekenaar op met een bijna onmogelijke opdracht.

Juist deze opdracht geeft Bilal echter de mogelijkheid om te bewijzen dat hij niet alleen een begaafd tekenaar is, maar eveneens een fenomenale stripmaker. Ga er maar aan staan; het scenario vraagt pagina's lang om sprekende koppen. Niets is dodelijker voor een leesbaar stripverhaal dan dat. Op superieure wijze heeft Bilal daar 82 pagina's lang oplossingen voor bedacht. Het enige voordeel dat Christin hem gunde, heeft hij volop uitgebuit. De oude partijbonzen bieden de tekenaar de mogelijkheid zich helemaal uit te leven in de doorgroefde koppen die zo passen bij zijn tekenstijl. Voor de broodnodige visuele variatie past Bilal daarnaast de beproefde methode van het weergeven van het gesprokene toe. Deze uitwijkmogelijkheid gebruik hij bovendien op subtiele wijze om de ontknoping van het verhaal aan te kondigen. Daarnaast verweeft hij op magistrale wijze de jacht en het machtsspel door overlappende tekeningen en flitsen uit het persoonlijke verleden van Tsjevtsjenko.

Het is de vraag of een ander stripduo dit gegeven op zo'n indrukwekkende wijze vorm had kunnen geven. *De jacht* is een buitengewoon geslaagde tour de force van twee begaafde stripmakers die bewijzen dat één en één ook in de strip wel degelijk drie kan zijn.

Jef Nieuwenhuis

Gaten in de hemel

Etienne Davodeau houdt van open eindes

Thrillers, reisstrips, kinderstrips en documentaires. In de loop van twaalf jaar stripmaken heeft Etienne Davodeau (1965) ze allemaal op zijn naam gebracht. Zijn nieuwste boek De val *is een psychologisch drama. Het speelt zich af in een dorpje in West Frankrijk, op tweehonderd meter van Davodeaus eigen huis.*

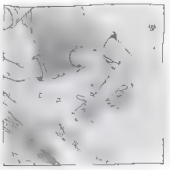

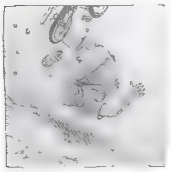

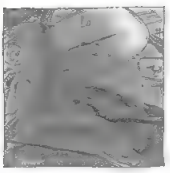

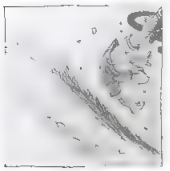

De val

In *De val* komen alle grote thema's van het Franse platteland samen: familiebanden, vergrijzing, conservatisme, ambachtelijkheid en christendom. Davodeau vertelt het verhaal van een gezin dat de zomer doorbrengt in het ouderlijk huis. Het gezin draait om Jeanne, die samenwoont met haar tweede man. Jeannes moeder dementeert en samen met haar man en kinderen ontruimt Jeanne haar ouderlijk huis voor de verkoop. Moeder scharrelt onbegrijpend tussen de dozen door, broer Simon breekt bijna zijn nek op zijn *mountain bike* en de slonzige huisvriend Toussaint bereikt een keerpunt in zijn leven. Geen van alle gebeurtenissen die de loop van de wereldgeschiedenis zullen veranderen. Toch doen ze ertoe.

Huis

"De mensen die hier verderop in de straat in het huis van Jeannes moeder wonen, vonden het prachtig," zegt Davodeau. "Het verhaal sprak hen aan en ze vonden het erg leuk om hun dagelijkse woonomgeving terug te zien in een boek. Tenminste, de buitenkant. Want hun interieur heb ik natuurlijk niet gebruikt, dat vond ik te persoonlijk.

Ik was erg blij dat ze me toestemming gaven hun huis in beeld te mogen brengen. Het paste precies bij wat ik wilde vertellen. Het is een huis dat wat van de straat af ligt, gescheiden van de andere huizen. Je kunt er ongemerkt zien wat er in de andere huizen gebeurt. Dat gegeven kwam van pas bij het uitwerken van het scenario. Het huis is bijna zelf een personage."

Davodeau liet zich inspireren door zijn dagelijkse omgeving. Eigenlijk doet hij dat altijd, zegt hij. Hij gebruikt altijd mensen, decors, situaties die hij om zich heen ziet.

"Voor mij is dat heel natuurlijk. Ik voel me nu eenmaal niet geroepen om verhalen te vertellen over het leven van een miljardair op de Bahama's met playmates om zich heen. Dat is niet wat ik elke dag om me heen zie. Ik zou zulke verhalen natuurlijk wel kunnen tekenen - en mijn collega's doen dat ook volop - maar dan zou ik van meet af aan het verhaal van iemand anders vertellen. Dan zou ik variaties maken op bekende verhalen en dat is niet waarom ik strips ben gaan tekenen. Strips zijn voor mij meer dan alleen escapisme."

Intiem

Dat blijkt ook uit de strip *Rural!* die Davodeau tekende voor *De val*. *Rural!* is een documentaire over de aanleg van een snelweg bij Davodeau in de buurt. De hoofdrol in het boek is weggelegd voor Davodeaus buren, die een ecologische boerderij hebben. De nieuwe snelweg zou hun perceel in tweeën snijden. Davodeau toont hun verzet tegen de weg. Maar ook de dagelijkse gang van zaken op de boerderij: het zaaien en oogsten, het papierwerk, de geboorte van een kalf.

Met *Rural!* wil Davodeau het beeld van zijn regio bijstellen. Vandaar het uitroepteken achter de titel. Niks pittoresk en rustiek, op Davodeaus 'plattelandl!' liggen glasvezelkabels in de grond, rijdt de TGV af en aan, en is er een nieuwe autoweg nodig om de overbelaste oude provinciale weg te ontlasten. De vraag is alleen waar die nieuwe weg precies moet lopen. Welke boeren hebben daarbij de meeste zeggenschap? En moeten er alleen afslagen komen bij de grote steden, of ook bij de dorpen?

Davodeaus onconventionele stripdocumentaire sprak tot de verbeelding. Van *Rural!* werden 14.000 exemplaren verkocht. Inmiddels mag hij zich artistiek directeur noemen van een collectie stripdocumentaires bij de Franse uitgever Delcourt.

"Net als *De val* is *Rural!* een intiem verhaal. Strips zijn daar volgens mij erg geschikt voor. Ook al horen actiestrips tot de best verkopende titels, ik vind dat film eigenlijk beter met actie en spektakel uit de voeten kan. In een donkere zaal met overdonderend geluid laat je je gemakkelijk meeslepen. Ik denk niet dat strip film daarin kan overtreffen. De kracht van strips ligt veel meer in verhalen op een menselijke schaal. Je leest strips op je gemak, in je eigen tempo, in je eentje... Strips zijn daardoor minder spectaculair, maar ze kunnen des te beter ontroeren."

Hoogtijdagen

Davodeaus tijd als student aan de kunstacademie van Rennes viel samen met de hoogtijdagen van het roemruchte Franse strip.nformatieblad *Les cahiers de la bande dessinée* Het blad had op de jonge stripmaker een belangrijke invloed. Davodeau: "De kritiek van de *Cahiers* was in die periode erg diepgaand en analytisch Heel formeel ook. Dat sprak me erg aan, want ik maakte zelf strips op een meer instinctieve manier Ik vond het geweldig dat mensen zich echt op de taal van de strip richten, hoe die taal werkte. Dat is mijn debuutreeks *De vrienden van Saitiel* goed aan te zien. In die tijd was ik gefascineerd door de eigenheid van de taal van de strip. Ik experimenteerde met de ruimte op de platen, met de leesrichting. De rest - het verhaal, de personages - kwam in die tijd in mijn ogen pas op de tweede plaats. Daar ben ik later gelukkig meer van losgekomen. De stukken in de *Cahiers* maakten duidelijk dat strips meer konden zijn dan eenpagmagags en grote neuzen. Ik heb er veel van geleerd, ook al hadden ik en mijn medestudenten er ook de nodige kritiek op Het was soms wel erg academisch

Als ik mensen moet noemen die maximaal gebruik hebben gemaakt van de eigenheid van de taal van de strip, dan denk ik aan F'Murr - die ik erg ondergewaardeerd vind - of wijlen Michel Crespin (1955-2001). Vooral Crespins oude werk, zoals *Armalite 16* of zijn stripbundel *Attentes*. Daarin liet hij zien wat strip was, hoe een strippagina kan werken, hoe belangrijk het ritme van een pagina is, hoe de plaatjes samen een geheel vormen, et cetera. Het was tegelijkertijd heel grafisch en - heel belangrijk - verhalend Bij Baru zie je dat ook. Hij werkt klassiek en tegelijkertijd zitten zijn strips geraffineerd in elkaar. Ze zijn toegankelijk en niet buiten de vorm van strip denkbaar."

Het huis in De val

Schetsen voor De val

Ruraal Een schets getekend op de tractor

Waarnemer

Davodeau neemt duidelijk stelling in zijn boek. Zijn sympathie ligt bij de mensen die naar zijn zin niet voldoende worden gehoord. Naar de PR-medewerker van het wegenbouwbedrijf maakt hij plagerig een lange neus. Zijn bud get voor publiciteit is groot genoeg, schrijft hij. Zijn mening valt gratis in kleurendruk en op glossy papier te lezen in elke openbare instelling van de betrokken gemeenten. Hij heeft de aandacht in Davodeaus boek niet nodig.

Opmerkelijk aan *Rural!* is dat Davodeau de mensen die hij wél sprak, de gelegenheid bood zijn verhaal voor publicatie te lezen. Lazen ze iets waarin ze zichzelf niet herkenden, dan hadden ze het recht die passages te veranderen.

"Ik deed dat vooral omdat ik feitelijke missers wilde vermijden, bijvoorbeeld als het ging over de werkwijze op de boerderij. De mensen hadden alleen zeggenschap over wat zij zelf in het boek zeiden. Over mijn commentaar - geschreven in de eerste persoon - of over de manier waarop ik hen in beeld bracht, hadden ze niets te vertellen. Daar is iedereen mee akkoord gegaan - op één persoon na. Zij komt nu niet in het boek voor.

Het gaat om een vrouw die invloed had op de loop van de route van de snelweg. Toen ik haar liet zien wat ik daarvan had gemaakt, was ze bang dat ze zou overkomen als iemand die op weinig democratische wijze te werk was gegaan. Dus toen heb ik de scène met haar geschrapt. Het was nog vroeg tijdens het werk aan het verhaal, dus het vormde geen breuk. Ik denk niet dat het aan de uiteindelijke versie van *Rural!* is af te zien."

Ruggengraat

In *Rural!* brengt Davodeau zichzelf nadrukkelijk als waarnemer in beeld. Hij is druk in de weer met blocnote en fototoestel - tot tekenend op een tractor aan toe - als om te onderstrepen dat het zijn versie van de gebeurtenissen is die hij weergeeft. Voor hem vormt deze werkwijze de ruggengraat van non-fictie.

"Voor *Rural!* ben ik eerst met een ander onderwerp voor een documentaire aan de slag gegaan. Dat was de onafhankelijkheidsoorlog in Algerije. Ik werkte met getuigenissen van mensen die die oorlog hebben meegemaakt, onder wie enkele ooms van mij. Uiteindelijk heb ik dit project echter moeten afblazen. Het probleem zat hem erin dat ik niet zelf bij de gebeurtenissen aanwezig was. Ik luisterde naar de verhalen van mijn ooms en anderen, maar ik maakte zelf niets mee. Daardoor kreeg ik het niet in een geschikte vorm gegoten. Bij *Rural!* was ik ter plaatse. Ik stond middenin de actie. Zo kon ik opeens wel een ritme voor het verhaal vinden. Als je bij een documentaire als verteller zelf een rol speelt, geeft dat bijna vanzelf ruggengraat aan je verhaal.

Ik wil trouwens niet beweren dat je alleen zo documentaires kunt maken. Dat bewijst bijvoorbeeld Emmanuel Guibert in zijn strip *De fotograaf*. Niet hij is daarin de hoofdpersoon, maar de fotograaf Didier Lefèvre. Guibert zelf komt er - net als trouwens in zijn andere documentaire *La guerre d'Alan* - niet in voor. Hij kan echter heel goed in de huid van iemand anders kruipen. Het kan dus wel, alleen zie ik het mezelf niet doen."

Rural ex. libris

Vrijheid

Terug naar *De val*. Vond Davodeau het niet vreemd om na de documentaire *Rural!* weer terug te keren naar de fictie?

"Nee, ik zie het niet als een breuk. Voor mij is het allemaal strip. Mijn fictiestrips zijn ook allemaal realistisch. Voor mij zijn documentaires min of meer hetzelfde, maar dan net wat verder doorgevoerd. Dan ontleen ik echt al mijn verhaalgegevens aan de realiteit. Maar echt verschil maakt het voor mij niet. Het voelt voor mij heel natuurlijk om fictie en documentaire af te wisselen in verschillende boeken.

Het werk aan *Rural!* heeft me hooguit verhaaltechnisch wat meer vertrouwen gegeven. In een documentaire voer je echte mensen en plakken op, maar die spreken allerminst vanzelf. Je moet alles geloofwaardig brengen en dat vraagt om een goede verhalende vorm. Want je beslist niet zelf over wat je gaat vertellen. Je bent gebonden aan wat zich in de realiteit voordoet. Als je dan daarna aan een fictief verhaal begint, is dat makkelijker. Dan ben je meer op je gemak, heb je meer vrijheid bij het bedenken van de personages. Daarom vind ik het leuk om fictie en documentaire af te wisselen."

Open

Davodeau schreef en tekende *De val* in zijn eentje. Maar dat wil niet zeggen dat hij er helemaal alleen voor stond. Midden jaren tachtig ging hij naar de kunstacademie van Rennes, waar hij een aantal gelijkgestemde stripliefhebbers tegen het lijf liep. Onder hen de broers Fred en Jean-Luc Simon, beiden bekend van de actiestrip *Rails*, en Joub, die samen met Davodeau de kinderstrip *Max et Zoé* tekent. Samen richtten ze een eigen stripstudio op, Studio Psurde. De studio bestaat inmiddels niet meer als werkplek, maar als vriendenclub zien de tekenaars van Psurde elkaar nog regelmatig. Zij becommentariëren bij die gelegenheden elkaars werk. Zo ook *De val*.

"We kennen elkaar al heel lang en kunnen goed met elkaar opschieten. Ik weet van hen dat ze me niet zullen sparen. Ze hoeven maar een kleine onvolkomenheid te zien en ze zeggen het meteen. Dat geldt ook voor mijn vrouw. Zij is ook een goede kritische lezer.

Daar heb ik bij *De val* bijvoorbeeld veel aan gehad bij de scènes waarin de oude bouwvakker vertelt over zijn vrouw die overleden is. Zoiets wordt heel snel sentimenteel - en dat wilde ik niet. Dus die passages heb ik laten lezen met de vraag kan het zo wel? Klinken er nu niet te veel violen op de achtergrond?

Ook bij het einde van boeken zijn hun onbarmhartige blikken erg handig. Ik houd van open eindes. Daarbij is het altijd lastig om in te schatten of ze wel echt werken. Bij *De val* was dat ook zo. Dan wordt

Familiegeschiedenis

De moeder van Etienne Davodeau werkte in een schoenenfabriek niet ver van zijn huidige woonplaats. Zijn vader in een fabriek die lampen voor de eerste generaties televisie maakte. Zij vormen samen met Davodeau de hoofdpersonen in zijn nieuwste boek, een stripdocumentaire die medio 2005 bij uitgeverij Delcourt moet verschijnen.

Davodeau: "Mijn nieuwe boek gaat over de levensloop van mijn ouders en over de beweging waar zij deel van hebben uitgemaakt. Het is een erg specifiek milieu: heel rechts en katholiek, maar tegelijkertijd geëmancipeerd. De wereld van het christelijk geïnspireerde vakbondswerk.

Net als bij *Rural!* zal ik mezelf weer in het boek opvoeren. Ik ben te zien terwijl ik mijn ouders interview, maar ook als kind wanneer ik zelf een rol in het verhaal ga spelen. Ik ben geboren in 1965, dus mijn eerste herinneringen stammen van net na 1968.

Het wordt een boek waarin ik net als in mijn strip *L'atelier* improviseer. Ik heb nog geen verhaallijnen opgeschreven. Momenteel ontmoet ik veel mensen en doe ik onderzoek in de vakbondsarchieven, maar er staat nog weinig vast. Ik laat het toeval zijn werk doen. Uiteindelijk wil ik een portret maken van dat vakbondsmilieu. Laten zien dat vaak als vanzelfsprekend ervaren 'arbeidsvoorwaarden' niet vanzelf zijn ontstaan, maar dat mensen daarvoor zelf de handen uit de mouwen hebben moeten steken."

niet duidelijk wie nu precies wat weet van het verleden. Dat is typisch zo'n einde waarbij ik de blikken van anderen nodig heb om te weten of het goed werkt."

Licht

Gaandeweg *De val* raken de verschillende verhaallijnen steeds meer met elkaar verstrengeld. Aanvankelijk ogen de gebeurtenissen uit het leven van de hoofdpersonen nogal alledaags. Maar die terloopsheid is schijn. Davodeau heeft zijn verhaal knap en hecht opgebouwd.

Zo spieden Jeannes kinderen in het begin door een roestig luik naar de bouwvakkers die het huis aan de overkant verbouwen. De door roest verteerde gaatjes in het luik laten fijne lichtstraaltjes door. Later wordt de vorderende dementie van Jeannes moeder steeds duidelijker. Dan merkt Simon lollig tegen de kinderen op dat hun oma 'gaatjes' in haar hoofd heeft. Nog wat later zien we Toussaint in een beslissende scène vol verwijfeling knielen onder een nachtelijke hemel. Dan valt opeens op: de hemel is niet volmaakt. Er zitten gaatjes in. Hoe kan het ook anders, in een boek van een auteur die nadrukkelijk meer wil dan alleen amuseren?

"Ik vind dat strips zowel door het publiek als door veel makers niet genoeg op waarde geschat worden. Met mijn werk wil ik laten zien dat het medium meer te bieden heeft dan meestal wordt gedacht. Strips kunnen - net als de andere kunsten - de alledaagse werkelijkheid opnieuw betoveren. Ze kunnen de lezers zich doen realiseren: dat zag ik altijd al om me heen, maar ik had het nog nooit eerder bewust opgemerkt. Mensen erop wijzen dat er dicht bij hen dingen zijn die het opmerken waard zijn. Mooie dingen, waarom niet? Dat zij omgeven zijn door betekenis. Noem het boeken die niet ophouden na het lezen van de laatste pagina. Dingen die je bijblijven."

Toon Dohmen

Étienne Davodeaus website:
www.etiennedavodeau.com

Toussaint in De val

Petit bibliografie

Etienne Davodeau is onder Nederlandstalige lezers vooral bekend door zijn psychologische thriller *De stroman*. Enkelen kennen hem nog van het dnieuik *De vrienden van Saltiel* dat hij voor *De stroman* publiceerde. In het Frans verscheen de afgelopen twaalf jaar echter elk jaar minimaal één boek van zijn hand. Een selectie.

De vrienden van Saltiel. 3 delen (Dargaud, 1992-1994) - Dneluik over creativiteit. Het laatste deel gaat over het opnemen van een film met als verhaal de plot van deel één. een van de vele vormexperimenten waaraan de jonge Davodeau zich in deze reeks overgeeft.

De stroman (Dargaud, 1996) - Franse krulme dief denkt zijn grote slag te slaan. Zijn razende vlucht over de Franse *autoroutes* brengt hem ergens anders dan hij verwachtte. Zinderende *road comic*. Winnaar Stripschappnjs Burtenland 1996.

Quelques jours avec un menteur (Delcourt, 1997) - Lange zwart-witstrip op romanformaat over een groep dertigers die in een afgelegen berghut terugblikt op wat er van hun hoop en dromen geworden is. Semi-autobiografische herinneringen aan de vriendenclub van Studio Psurde. Nog altijd de persoonlijke favoriet van Davodeau.

Le réflexe de survie (Delcourt, 1998) - Thriller over een jongeman die een weerloze bejaarde moet neerschieten op een afgelegen stationnetje. Davodeaus antwoord op Quentin Tarantino.

La gloire d'Albert (Delcourt, 1999) Rechts-radicale lokale politicus groeit uit tot nationale held. Half thriller, half satire.

Rural! (Delcourt, 2001) - Stripdocumentaire over het lokale verzet tegen de aanleg van een snelweg in de buurt van Angers. Davodeaus bestseller.

L'atelier (PMJ Éd., 2002) - Davodeau als gastdocent op een middelbare school. Heb je een scenario nodig om een strip te kunnen maken? Davodeau improviseert met zijn leerlingen. Zijn meest vnje strip tot nu toe.

Le tour des miracles (Delcourt, 2003) - Surrealisme op het Franse platte land. Bewerking van een vergeten roman van chansonnier Georges Brassens, geschreven door Davodeau en warm in beeld gebracht door David Prudhomme.

Max et Zoé. 5 delen (De.court, 1999-nu) - Kinderstrip op scenario van Davodeau getekend door Studio Psurde-vriend Jo..b. Max en Zoé beleven avonturen op de vrachtwagen van hun vader.

De val (Dupuis, 2004) - Psycho.ogische strip over de liefde en het verstrijken van de tijd. Evenwichtig en ze fverzekerd.

Het wil nog wel eens gebeuren dat stripmakers over de grenzen van het eigen medium stappen. Vooral de film en de schilderkunst zijn populaire disciplines. Omgekeerd komt minder vaak voor. Enige tijd geleden kon de lezer in deze rubriek kennis maken met Anuka. Min of meer tot haar eigen verrassing mondden voorstudies voor haar beeldhouwwerk uit in korte, fragiele strookstrips. Ongeveer twee jaar geleden waagde ook illustratrice Mirjam Vissers zich aan het beeldverhaal. Haar eenpaginastrips verschijnen sindsdien in het weekblad Opzij.

"Begin jaren tachtig was ik redactrice bij *Knip*, een blad voor zelfmaakmode. Dat beviel me helemaal niet. Omdat ik graag tekende, ben ik overgestapt naar het illustreren. Dat ging vrij makkelijk omdat ik voor dat blad al voorschetsen maakte. Daarna ben ik op free lance-basis gaan illustreren tot op de dag van vandaag. Het is een kwestie van veel ervaring opdoen. Ik ben een autodidact."

In de loop der jaren wist Mirjam zich een vaste plek te veroveren met uiteenlopend illustratiewerk.

"Ik leverde onder andere illustraties voor de bijdragen van de ombudsman van *De Gooi en Eemlander*. Toen ik door die krant werd geïnterviewd, heb ik me laten ontvallen dat ik graag politieke tekeningen wilde maken. Naar aanleiding van die uitspraak werd ik benaderd door Cisca Dresselhuys, hoofdredactrice van *Opzij*. Aanvankelijk stelde dat niet zo veel voor; ik kreeg nauwelijks ruimte voor mijn tekeningen. Maar dat is langzaam gegroeid. Ik kan mijn eigen gang gaan, zo lang het maar aansluit op de verdere inhoud van het blad."

Opzij cartoon

De redactie van *Opzij* was er ook verantwoordelijk voor dat Mirjam zich aan de strip heeft gewaagd. Naast *Anja Ranja* van Gerrie Hondius was er blijkbaar ruimte voor nog een strip Sindsdien maakt Mirjam elke maand zowel een cartoon als een strip pagina voor het blad.

"Ze hebben me twee jaar geleden gevraagd of ik er niet voor voelde om ook een strip voor hen te maken. Het is wel een hele overstap. Een cartoon heeft geen scenario, een strip wel. Bovendien komt er een vorm van tekstschrijven bij. Het kostte me in het begin dan ook erg veel tijd. Stripmaken is iets anders dan illustreren. Een illustrator werkt altijd met het gegeven van een ander. De strips moesten opeens uit mijn eigen koker komen. Meer ook dan bij de cartoons. Die hebben altijd betrekking op de actualiteit. Voor de strips ligt de onderwerpkeuze helemaal bij mezelf."

Ook aan de heersende mores in het stripmilieu moest en moet Mirjam wennen. De getekende pagina voor de Acacialaan wordt altijd gratis voor *ZozoLala* gemaakt. Dat is zo gewoon en gebruikelijk dat dit detail pas tijdens het interview ter sprake kwam. Mirjam was niet te beroerd om zich aan te passen, maar sprak tegelijkertijd haar verbazing uit over de opstelling van stripmakers.

"De wereld van de illustratoren is veel professioneler. De stripwereld heeft een heel andere cultuur. Ik vind dat stripmakers zich anders zouden moeten opstellen. Ik verbaas me over het gemak waarmee ze hun werk vrijelijk ter beschikking stellen of de lage bedragen waarmee ze genoegen nemen. Alsof het geen tijd en moeite kost. Misschien komt het wel doordat ze zich te veel lief hebber voelen in plaats van professiona.. Maar op deze manier verandert dat ook niet"

Het werk van Mirjam oogt vitaal en soepel, alsof alles met het penseel is gedaan. De tekenares doet echter alles met de computer.

"Door mijn start bij *Knip* en bijdragen aan edu catieve uitgaven, was ik een 'technisch' tekenares. Het moest vooral helder en duidelijk zijn. Veel van mijn opdrachten sloten daarop aan. Op een geven moment heb ik een sabbatsjaar genomen om vrij werk te kun nen maken. Dat was niet zo'n succes want dat oeverloze beviel me eigenlijk helemaal niet. Ik werk het beste onder spanning. Ik moet de hete adem van de deadline in mijn nek voelen Daarom is 's nachts werken ook zo prettig. Je wordt nergens door afgeleid. Maar door dat vrije werken ben ik wel soepeler gaan tekenen. Ik streef naar een handschriftmatige stijl; het moet vooral niet te netjes zijn en vooral géén Klare Lijn. De laatste vier jaar werk ik met een tekentablet op de computer. Zo blijft de spontaniteit behouden. Ik hoef me helemaal niet in te houden omdat alles overgedaan of bijgesteld kan worden.

Ik kijk altijd naar het werk van anderen. Toen ik met het maken van strips begon, heb ik ook weer extra nadrukkelijk naar strips gekeken. Als ik een stripalbum in handen krijg, ben ik alleen geïnteresseerd in het tekenwerk. Ik experimenteer ook veel. Drie verschillende strips van mijn hand kunnen elk een andere stijl hebben. Het onderwerp bepaalt de vorm. Dat heeft natuurlijk zijn nadelen. Zeker als je een album wilt maken, is een vaste stijl beter. Maar wat wil je, ik heb nog niet eens vaste personages!

Jef Nieuwenhuis

VERLOREN...

WAAROM MEVROUW PETERSEN DIE MIDDAG ZO IN PANIEK RAAKTE...
OWOWOW OW OW
...WAS AANVANKELIJK NIET DUIDELIJK
ze heeft d'r gebit weer niet in..
maar da's normaal..
TOTDAT HET ZUSTER JANNIE OPVIEL DAT ER IETS ESSENTIEELS MISTE AAN MEVROUW PETERSEN...
Sjezus!
ze is gewoon d'r tas kwijt!
EN EEN VROUW ZONDER TAS IS GEEN VROUW
...benje d'r soms op gaan zitten wiffie?...
tas gezien?.. tas?... ..tas?... tas?!!
?!?
MEVROUW PETERSEN VOELDE ZICH BEROOFD VAN HAAR WAARDIGHEID, ...HAAR IDENTITEIT
komp allemaal nooit weer goed hè?
keppum! ...lag dit leer in de leelkast
...WANT IN HAAR TAS BEWAARDE ZE ALLES WAT HAAR LIEF WAS... ...HAAR HELE LEVEN...
HiHiHi
zitten allen wat afgrijzelijke bloemetjes en een kapot theelepeltje in
© Marjoun Strassers

DE ONEVEN ORDE

een keuze voor vijf jaar

Onlangs verscheen bij Lombard het eerste deel van de vijfdelige reeks *De oneven orde*. Het tekenwerk voor dit album wordt verzorgd door Paul Teng, een tekenaar die al decennia lang vrij onopvallend aan een internationaal oeuvre bouwt.

De stripmaker woont in een rijtjeshuis in een buitenwijk van Rotterdam. De inrichting getuigt van Tengs belangstelling voor de indiaanse cultuur. Wat dat betreft is er niets veranderd. Paul Teng debuteerde als onbekend tekentalent spectaculair met een professioneel uitgegeven stripreeks over de indiaan Delgadito. De strips in zwart-wit waren van een verrassend hoog niveau. Het fijne tekenwerk zowel als het scenario verraadde talent. Dat ontging ook de redactie niet van de Nederlandse uitgave van het Casterman vlaggenschip *Wordt Vervolgd*. Voor dit blad maakte hij enkele verhalen tegen het decor van de Russische revolutie. Niet alleen zijn onderwerpkeuze was radicaal anders, ook het tekenwerk was drastisch aangepast. Voor *Delgadito* gebruikte Teng een tekenstijl die zich kenmerkte door een fijne lijnvoering. De tekenverhalen in *Wordt Vervolgd* oogden borstelig gepenseeld, dik aangezet en vol zelfvertrouwen. Ook als verteller leek Teng gegroeid. De karakters hadden meer diepgang en het vertelritme verraadde de invloed van rasvertellers als Hugo Pratt. Met het ter ziele gaan van *Wordt Vervolgd* leek het ook stil te worden rond Teng. Niets was echter minder waar.

"Van Dick Matena kreeg ik de tip dat de redactie van de Nederlandstalige editie van *Kuifje* Nederlandse en Vlaamse stripmakers aan het werven was. Zelf maakte hij in die tijd voor Lombard zijn strip over Van Gogh, en ook Peter de Smet en Jack Staller had den al een contract met de uitgeverij. In die tijd betaalden de bladen veel beter dan nu. Je kreeg betaald per pagina en een albumuitgave was extra inkomen. Later is de nadruk veel meer op de albumuitgave komen te liggen. Publicatie in het blad leverde je alleen een voorschot op de albumopbrengsten op.

Hoewel ik binnen kwam via de Nederlandstalige redactie, belandde ik wel in een Franstalige bedrijfscultuur. Tot die tijd had ik mijn stripverhalen ook zelf geschreven, maar mijn Frans was lang niet toereikend genoeg om dat voor Lombard ook te doen. Sinds die tijd zijn alle verhalen die ik heb gemaakt door anderen geschreven."

De eerste verhalen die Teng voor de uitgeverij maakte, waren op scenario van de Russische scenarist Volkov.

"De algemeen directeur van Lombard was tijdens een vliegreis aan de praat geraakt met Volkov en had hem voorgesteld stripscenario's te schrijven. We kenden elkaar helemaal niet. Dat is later wel veranderd. Lombard is een prettige uitgever om voor te werken en staat onder stripmakers goed bekend. Een paar keer per jaar organiseert het bedrijf bijvoorbeeld een bijeenkomst voor zijn auteurs. In de loop der jaren leer je op die manier veel mensen kennen. Zo kwam ik ook in contact met DiGiorgio. Op eigen initiatief heeft hij later contact met me gezocht om samen met hem de historische reeks *Shane* te maken.

Ik kan het niet laten om me met elk scenario dat ik voorgeschoteld krijg te bemoeien. Maar met elke scenarist is de samenwerking weer anders. Volkov stuurde me gewoon een uitgewerkt verhaal toe en dan kon ik zelf bekijken hoe ik de lay-out en de pagina-indeling wilde hebben. Bij het maken van de verhalen over Shane, heb ik me veel meer inhoudelijk met de scenario's bemoeid. Het enige waar ik me nooit mee zal bemoeien, zijn de Franse dialogen. Franse teksten lezen gaat me goed af, maar in het Frans schrijven kan ik niet. Als je de taal niet beheerst, moet je daar niet aan beginnen. Verder bemoei ik me overal mee. Als de grafische voortgang daar baat bij heeft, snij ik in het verhaal of las ik stukken in, want lezen is iets heel anders dan kijken.

Het scenario van het eerste deel van *De oneven orde* was al helemaal voltooid, toen ik voor het tekenwerk benaderd werd. Maar bij het tweede verhaal waar ik nu aan bezig ben, ben ik nadrukkelijk betrokken. De eerste versie wordt me opgestuurd en daar reageer ik dan op. Zo gaat het heen en weer tot we tevreden zijn. De pagina-

indeling en het vertelritme liggen helemaal bij mij. In het eerste verhaal dat nu uitgekomen is, zit bijvoorbeeld een scène waarin twee personages een lang gesprek voeren. Je kunt de lezer moeilijk twee pagina's lang pratende koppen voorschotelen. Dat is visueel erg onaantrekkelijk. Ik heb dat opgelost door fragmenten van het gesprek in te lassen zodat er afwisseling in de beelden ontstaat. Aan zulke oplossingen komt geen scenarist te pas."

De publicatie van *De oneven orde* is wat vertrassend omdat Teng met de reeks *Shane* zijn draai gevonden leek te hebben.

"De reeks is stopgezet. De ontwikkeling van de verhalen stagneerde. Dat lag ook aan de steun van de uitgeverij. Op een gegeven moment was de serie financieel niet echt aantrekkelijk meer. Er werd wel op verdiend, maar de winst was niet spectaculair. Er is een breakevenpunt van 15.000 verkochte albums. Als je daar vlak boven zit, heeft de uitgever geen last van je, maar er wordt dan niet meer in de reeks geïnvesteerd. Op een gegeven moment hebben we er zelf maar een punt achter gezet en ben ik naar iets anders gaan zoeken. Ik heb wel voorkeur voor bepaalde scenaristen. Het lijkt me interessant om bijvoorbeeld een strip te maken met Van Hamme of Dufaux, al zijn zijn scenario's wisselend van kwaliteit. Desberg heb ik daadwerkelijk benaderd, maar hij had geen tijd. Op een gegeven moment benaderde Lombard me voor *De oneven orde* in de collectie Polyptiek. Dat is een nieuwe collectie en ik wist dat er een campagne achter zat. Dat maakte het aantrekkelijk voor me. Er zit een gedachte achter de reeks. Ze hadden zich daarom ook eerst van een scenario verzekerd voordat ik benaderd werd. Het grote voordeel van de start van een nieuwe collectie is, dat er veel aandacht aan wordt besteed en dat er flink voor wordt geadverteerd. Bovendien was het iets heel anders dan ik tot die tijd had gemaakt."

"Toen ik voor Lombard ging werken, kleurde ik aanvankelijk zelf in. Maar dat kostte me erg veel tijd en het resultaat was ook niet spetterend. De uitgever bracht me daarom in contact met een inkleurster die vanaf die tijd mijn verhalen heeft gekleurd. Haar inkleuring is ruw en dat past goed bij mijn grove tekenwerk. Ik ben er erg tevreden over. Voor *De oneven orde* maken we gebruik van twee inkleursters. Een voor de hedendaagse gebeurtenissen, en een voor de historische gedeelten. Mijn vaste inkleursters doet de episoden uit het verleden, juist omdat haar kleuren beter bij wat ruwere gedeelten past. Ik vind haar kleurenpalet trouwens in de loop der jaren uitgebreider en lichter geworden. Ik vind het ook niet nodig om haar aanwijzingen te geven.

Wat dat betreft passen we trouwens goed bij elkaar. Mijn tekenstijl leent zich ook veel beter voor historische verhalen. Ik vond de hedendaagse scènes in *De oneven orde* knap lastig om te tekenen. Het moet duidelijk en strak zijn. Maar vooral moet het allemaal kloppen, want alles is controleerbaar. Van historische situaties weten we veel, maar lang niet alles. Ik kan daarom improviseren en me bepaalde vrijheden veroorloven. Bij moderne scènes kan dat niet. Ik moet goed opletten dat het klopt en kan daardoor minder spelen. In de verhalen komen bestaande voorwerpen voor die ik niet ken, zodat ik me uitgebreid moet documenteren. Omdat het tekenen van die hedendaagse fragmenten me meer moeite kost, kosten ze ook meer tijd dan de historische gedeelten.

Als basis gebruik ik negen plaatjes per pagina. Dat werkt het makkelijkst bij de indeling. Ik heb verder geen speciale werkmethode of -discipline. Ik ben autodidact en heb al doende geleerd. Toen ik met *Delgadito* begon, tekende ik alles op A4-formaat. Bij een bezoek aan Martin Lodewijk ontdekte ik tot mijn verbazing dat hij op veel groter formaat werkte. Gemiddeld teken ik een pagina per week.

De oneven orde wordt geschreven door de twee scenaristen Rudi Miel en Christina Cuadra. Dat was eveneens een reden voor Teng om zich met het project in te laten.

"Ik ben zeer geïnteresseerd in historische onderwerpen en Christina is een Spaanse historica. Dat maakt het extra boeiend. De geschiedenis die we vertellen heeft zijn wortels in de periode van de Tachtigjarige oorlog en begint met de val van Antwerpen. Het is interessant om te zien hoe anders Christina met haar Spaanse achtergrond tegen de gebeurtenissen aankijkt dan wij."

Voordat Paul Teng bij Lombard terecht kwam, verschenen zijn stripverhalen in zwart-wit. Bij de uitgeverij kreeg hij niet alleen te maken met scenaristen die voor de verhalen zorgden, maar ook met inkleursters. Veel albums die bij deze uitgeverij verschijnen, blinken niet uit door een heldere inkleuring. Er wordt veel gebruik gemaakt van donkere tinten en menig album oogt nogal modderig. Teng ziet dat anders.

Dat betekent dat ik elk jaar een album aflever. Tussendoor teken ik ook nog losse indianenverhalen voor *Tina* op scenario van Gerard Leever.

Met *De oneven orde* heb ik een keuze gemaakt waar ik de komende vijf jaar aan vast zit. Ik zie daar niet tegen op. In de reeks komen een paar sterke vrouwen voor. Dat geeft me de mogelijkheid om te ontwikkelen en nieuwe zijwegen in te slaan." ***Jef Nieuwenhuis***

Alle illustraties zijn afkomstig uit *De oneven orde*

Prikbord

Eric Schreurs is de eerste schrik inmiddels te boven dat zijn levenswerk *Joop Klepzeker* na zo'n twintig jaar uit Nieuwe Revu is gegooid. Nadat hij twee jaar terug de strip moest restylen tot *Kleppie*, heeft de hoofdredactie van het blad de cultheld nu definitief de nek omgedraaid. "Het is allemaal erg vervelend, maar ik kan er niet over blijven treuren," vertelt Schreurs. "Dit is niet het einde van mijn stripcarrière. De schoorsteen moet blijven roken, dus ik ga gewoon op zoek naar iets nieuws." Ook *Klepzeker* zelf is nog niet definitief dood en begraven. "Ik was halverwege a.bum nummer twintig en ik zal dat album in ieder geval nog afmaken. Hopelijk kan ik de afleveringen eerst nog ergens in voorpubl.ceren. Maar ook als dat niet gebeurt, komt het boek er." Verder vult Schreurs zijn tijd op het moment met het maken van vrij werk. "Ondertussen probeer ik ideeën op te doen voor iets nieuws." ***HvS***

De liefhebbers van de betere *graphic novel* kunnen hun borst alvast natmaken. Tijdens de grote Alan Moore-expositie afgelopen voorjaar in Charleroi was een preview te zien van de documentaire **The mindscape of Alan Moore** van Dez Vylenz. Een psychedelische reis door het brein van de eigenzinnige scenarist die door het Britse dagblad *The Independent* liefdevol werd omschreven als een kruising van een oudtestamentische profeet en een Motorhead roadie. Meer info: www.shadowsnake.com Daarnaast mag Moores voorganger Will Eisner zich koesteren in voortdurende kritische aandacht. Op dit moment werkt de Amerikaan Bob Andelman aan een geautoriseerde biografie van **Will Eisner: A Spirited Life**. Maart 2005 te verschijnen bij uitgeverij Dark Horse. Meer info: www.andelman.com. ***TD***

Joann Sfar en Lewis Trondheim zijn de gelukkige winnaars van de eerste **Prijs van de beste internationale serie** voor *Donjon* De prijs werd half april uitgereikt ter gelegenheid van de eerste editie van de Brusselse (en dus tweetalige) Stripveertiendaagse/ Quinzaine de la b.d. De jury verkoos *Donjon* boven *De stem van het volk* en *Zwarte olijven*. Sfar nam de prijs van € 5.000 in ontvangst. Bovendien zal er - als deel van de prijs - in Brussel een muurschildering komen van Marvin en zijn maffe Donjoncompanen

Ook het jong talent werd tijdens de Stripveertiendaagse niet vergeten. Winnaar van de **Prijs van de jonge Brusselse creatie** werd Eric Nosal voor *Mode d'emploi* Daarnaast mocht het publiek zijn stem laten horen. De keus voor de Publiekprijs viel op de serie *Fog* van Bonin en Seiter. Meer info: www.15bd-14strip.be ***TD***

Lewis Trondheim gaat het rustiger aan doen. De artistieke duizendpoot stopt sowieso met tekenen en zal als scenarist het aantal projecten waaraan hij werkt drastisch terugschroeven. Dat liet hij onlangs weten op het discussieforum van bdparadisio. In september verschijnt in Frankrijk zijn laatste 'eigen' strip: *Alieen* bij uitgeverij Bréal. Wel blijft hij meewerken aan de series *Donjon* en *Koning Snotneus*.

Op 16 maart schrijft Trondheim dat stripmaken het leukste is op de hele wereld, maar dat hij geen zin heeft om vast te roesten. "Eerst word je betaald voor hetgeen je graag doet. Maar op een gegeven moment draait dat om: dan ben je de dingen die je graag doet aan het doen omdat je ervoor betaald wordt. Dat wil ik niet meemaken. Mijn huis is afbetaald. Ik ben bijna veertig jaar. Ik wil niet eindigen als sommige van mijn oudere collega's (of minder oud zelfs). In de stripwereld is het makkelijk om oud te worden met de dingen die je doet. Je herhaalt je trucje steeds weer op papier. Ik wil lol blijven houden in wat ik doe en

Intussen, op de redactie... Peter de Wit
Gaat u mee naar het Stripmuseum, chef?
Zeker! Weten!
Het Museum rekent op 50.000 bezoekers per jaar.
Moet makkelijk kunnen.
Waar zit het precies?
Groningen.
Prachtige stad en bereikbaarheid!
Stripmuseum? Met de chef. Is het bezwaarlijk als het 49.999 bezoekers zijn?
Okidoki. Doedoei
Ik wil er alles over horen, Frits.

mezelf blijven uitdagen. Niet blijven hangen in de comfortabele positie die ik nu heb. (...) Maar ik stop niet helemaal met strip. En ik ga geen filmscenario's schrijven of een ukelele-cd opnemen. Ik ga me een beetje bezighouden met de scripts voor de tv-serie van *Koning Snotneus* en zoveel mogelijk lummelen als ik kan." *HvS*

Drie keer per jaar geeft **Jeroen Steehouwer** het tijdschrift *Hildebrand Comix* uit. Het meinummer staat helemaal vol met strips van hemzelf. Het gaat om de laatste 28 pagina's van *Katya's dieren*. Deze strip voor een jong publiek verscheen van december 1995 tot aan het opheffen van dit tijdschrift in *Suske & Wiske weekblad*. De pagina's die in *Hildebrand Comix 2* staan werden nog niet eerder gepubliceerd. *Hildebrand Comix 2* telt 28 pagina's in kleur, A5 formaat en kost 3 euro. Voor meer informatie: www.hildebrandcomix.nl. *HP*

Het Vlaamse tijdschrift **Ink** verdwijnt. Uitgever Johan Stuyck laat ons weten dat het zestiende nummer het laatste zal zijn, tenzij er door een wondertje nog een enorme zak met geld op tafel komt of zich plots nog een paar honderd abonnees melden. Stuyck is lichtelijk gedemotiveerd dat het niet is gelukt een Nederlandstalig tijdschrift overeind te houden waarin jonge auteurs een kans krijgen zich te ontplooien. "Behalve het financiële plaatje zijn er natuurlijk ook de teleurstellende verkoopcijfers (gemiddeld 500 exemplaren) die een mens doen twijfelen aan het zinvolle van de onderneming," zegt hij. Het is een groot verlies. *Ink* bood een podium voor een hele nieuwe generatie Vlaamse auteurs als Guido Devadder, Stijn Gisquière en Gerolf van de Perre. Wij zullen het blad zeker missen, maar al dat jonge talent des te meer. *HvS*

Erika Raven maakt binnenkort haar rentree in de (gedrukte) stripwereld. Uitgeverij Boumaar zal dit najaar haar strip *Nan Madol* uitbrengen en voor 2005 staat nog een album, met als titel *City Ville* gepland. *HP*

In het vorige nummer schreven wij dat het **stripfestival in Turnhout** dreigde te verdwijnen. Inmiddels is er echter een nieuwe organisatie gevonden die de kar weer wil trekken. De volgende Stripgidsdagen zullen Strip Turnhout 2005 heten en zullen volgend jaar december weer plaatsvinden op de vertrouwde lokatie in de Warande. De organisatie maakt zich sterk dat ook de uitreiking van de Vlaamse cultuurprijs voor Strips, de Bronzen Adhemar, in Turnhout zal blijven. *HvS*

Erik Wielaert is in kleine kring bekend door zijn strips voor de Incognito-reeks als *Waanklanken* en *De zwarte ijscoman*. Binnenkort doet de Groninger een gooi naar het grote publiek. Op dit moment werkt Wielaert voor *Suske & Wiske*-uitgeverij Standaard aan een duistere detective op scenario van *Urbanus*-tekenaar **Willy Linthout**. Werktitel van de reeks. *Devil's cave*. De serie draait om de jacht op een seriemoordenaar. Trouw aan Wielaerts vorige werk zullen daar de nodige horror en ironie bij aan te pas komen. *TD*

Advertenties

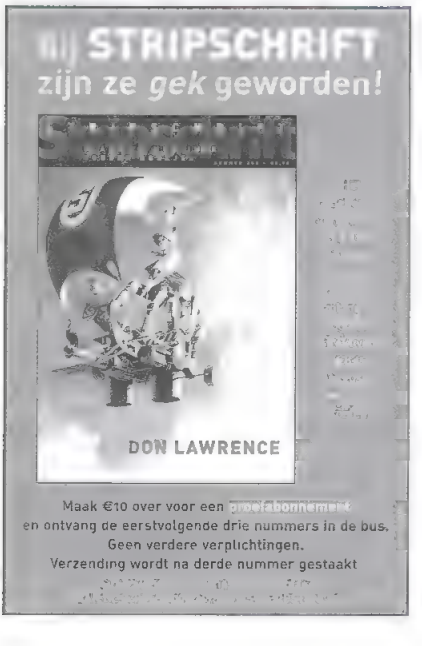
STRIPSCHRIFT
zijn ze gek geworden!
DON LAWRENCE
Maak €10 over voor een proefabonnement
en ontvang de eerstvolgende drie nummers in de bus.
Geen verdere verplichtingen.
Verzending wordt na derde nummer gestaakt

Martin Lodewijk wil op de bres staan voor de klassieke strip. Samen met uitgeverij M heeft hij de **Martin Lodewijk Prijs** in het leven geroepen. Tot 1 maart 2005 kan eenieder een stripproject in ontwikkeling indienen bij uitgeverij M. Lodewijk kiest dan het voorstel dat in zijn ogen het meeste kans maakt uit te groeien tot een reeks. De eerste winnaar van de Martin Lodewijk Prijs zal in oktober 2005 worden bekend gemaakt. De prijs behelst een beeldje en een contractvoorstel met voorschot van uitgeverij M om het winnende project ook daadwerkelijk te realiseren. *TD*

Emmanuel Moynot is een groot bewonderaar van het werk van Jacques Tardi. Dus toen de auteur van *Anatomie van de wanorde* de kans kreeg om de reeks **Nestor Burma** over te nemen van zijn grote voorbeeld, aarzelde hij geen moment. "Het begin was niet gemakkelijk," zegt Moynot in het Franse stripblad *BoDoï*. "Maar gelukkig heeft Tardi me uitdrukkelijk gevraagd zijn *Burma* niet te klonen." Moynot heeft het werk aan zijn eerste *Burma* - net als Tardi naar een verhaal van detectiveschrijver Léo Malet - er inmiddels bijna op zitten. De strip, met als titel *Le Sapin pousse dans les caves*, zal oktober dit jaar bij uitgeverij Casterman verschijnen. *TD*

Nestor Burma door Moynot

In het vorige nummer van ZozoLala kondigden we aan dat er plannen waren om V for Vendetta van Alan Moore te verfilmen. In reactie daarop weet Minck Oosterveer ons te melden dat de plannen voorlopig niet doorgaan. Niemand minder dan de gebroeders Wachowski hadden de strip bewerkt tot een veelbelovend filmscenario. Het gigantische succes van de Matrix-cyclus stond een verwerking van het materiaal tot een heuse bioscoop echter in de weg. De jongens hadden wel wat anders aan hun hoofd! *JN*

Agenda

Het weekeinde van **5 en 6 juni** zijn de volledige stripminnende Lage Landen te vinden op de **Stripdagen Haarlem** Meer info: www.stripdagenhaarlem.nl.

Zondag 20 juni vindt in Kalmthout tussen 10 en 17 uur de **zevende stripbeurs van Kalmthout** plaats. Sporthal Gitok, Vogelenzangstraat, Kalmthout, www.stripkalmthout.cjb.net.

De Negende Mercatorstripbeurs vindt **27 juni** plaats in de Gemeenteschool Kruibeke aan de Bazelstraat. Meer info: www.geocities.com/mercatorstrip.

Het langste stripfestival van de Lage Landen vindt traditiegetrouw plaats in **Middelkerke**. Dit jaar is het feest van **13 juli t/m 6 augustus**. Meer info: www.stripbdmiddelkerke.be.

Een fijn relaxed muziek- en theaterfestival met veel optredende stripmakers vindt plaats in het weekend van **6 t/m 8 augustus** in Sonsbeek park, Arnhem: het vierde **Bal du rat mort**.

Een populaire icoon van de twintigste eeuw. Zo noemt het Cobra Museum Donald Duck en dat is gelijk ook de reden waarom ze Duck daar in hun museum willen hebben. Tot **29 augustus** is het Cobra met de expositie **Donald Duck 70 jaar jong** dus even voor het hele gezin. Meer info: www.cobra-museum.nl/tentoonstelling4.htm.

Tot eind september kan elke Jacobsliefhebber afreizen naar Brussel. In het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal (Zandstraat 20) is **tot 12 september** de overzichtsexpositie **De eeuw van Jacobs** te zien. Daarnaast worden Blake en Mortimer **tot 26 september** in het Musée Royal de l'Armée (Parc du Cinquantenaire n°3) geëerd als militaire helden. Meer op: www.jacobs2004.com.

Erratum

Bij het commentaar in de vorige StripVoorspelling schreven wij dat Patrick van Oppen, die momenteel de boeken van Pieter Aspe verstript voor uitgeverij Standaard, een zoon is van Mark van Oppen, Marvano. Dit is niet waar, beide heren zijn zelfs op geen enkele manier familie van elkaar. Sorry voor het misverstand Mark en Patrick, we zullen voortaan niet meer alles geloven wat we in andere bladen lezen
De redactie

Het witte doek

Stripverfilmingen komen in de filmhistorie regelmatig voor. Uiteenlopende strips zoals *Popeye*, *Darkman*, *the Shadow* en *Dick Tracy* zijn met wisselend artistiek en commercieel succes vertaald naar het witte doek. Maar de laatste jaren hebben de superhelden in Hollywood zo'n beetje de macht overgenomen. Het begon allemaal met de succesvolle verfilming van *Batman* door Tim Burton. De vleermuisman was in de periode ervoor flink onder handen door stripscenarist Frank Miller en vooral de vormgeving van de film was geheel in de geest van de gereanimeerde comic. De getalenteerde filmmaker Burton leverde als producer nog twee fraaie vervolgen af, waarna de reeks in de handen van minder begaafde regisseurs snel aan sfeer verloor en verloederde. Het succes van de eerste delen deed bij de filmbazen echter bellen rinkelen en de een na de andere mutant uit vooral de Marvelstal, betrad met wisselend succes de bioscopen: de middelmatig maar onwaarschijnlijk succesvol verfilmde *Spiderman*, *Daredevil* met een cameo van geestelijk vader Stan Lee, de zeer stripachtig vormgegeven *the Hulk* en Alan Moore's *The League of Extraordinary Gentlemen* met o.a. Sean Connery, die na het afslaan van een rol in *The Lord of the Rings*, gezworen had nooit meer een rol in een fantastische film te weigeren en prompt in een inferieure rolprent verzeild raakte. De degelijke, stripgetrouwe verfilming van *The X-men* had nog het meeste succes en schopte het intussen al tot een tweede deel.

Naast al dit CinemaComicsgeweld, gingen minder luidruchtig een paar films in première die gebaseerd waren op graphic novels. De onverfilmbaar lijkende strip *Ghost World* van Daniel Clowes bleek prachtig verfilmd te kunnen worden als je Steve Buscemi maar mee laat spelen. En de komende maanden lijkt Harvey Pekar's *American Splendor* hoge ogen te gaan gooien.

De Europese stripwereld vond eveneens zijn weg naar het witte doek. De strip *From Hell* van Alan Moore werd verfilmd met de altijd fenomenale Johnny Depp. Vooral de Franse stripmakers hebben innige banden met de cinema. Mézière heeft voor meer dan een film het storyboard geleverd en samen met Giraud was hij duidelijk zichtbaar betrokken bij de vormgeving van Bressons *The fifth element*. De politieagenten in de film lijken zo weggelopen uit John Difool en het buitenaardse ruimteschip zou in een Ravianstrip niet misstaan. Ook Enki Bilal heeft diverse malen in – min of meer – obscure filmprojecten geparticipeerd. Zijn nieuwste rolprent *Immortel* is kort geleden in roulatie genomen. De Europese stripheld moeten er eveneens aan geloven. De productie van een film gebaseerd op de reeks *Blueberry* verkeert in de laatste fase en enkele maanden geleden raasde Michel Vaillant een kort rondje langs de Nederlandse bioscoopzalen. Ook de verfilming van Suske en Wiske overleefde niet lang. Net als Asterix zal Lucky Luke na enkele tekenfilms ook in een speelfilm opgevoerd worden. Intussen blijft Steven Spielberg jaar in jaar uit roepen dat die Kuifjeverfilming er echt gaat komen.

Jef Nieuwenhuis

Ook nutteloze kennis? Stuur tips voor deze rubriek naar: zozolala@antenna.nl

IN THEATERS AUGUST 15TH IN NY, LA & CLEVELAND!
PAUL GIAMATTI HOPE DAVIS
AMERICAN SPLENDOR
WWW.AMERICANSPLENDORMOVIE.COM
ORDINARY LIFE IS PRETTY COMPLEX STUFF.

Harvey Pekar

Onomatopeia : Do

RayMan

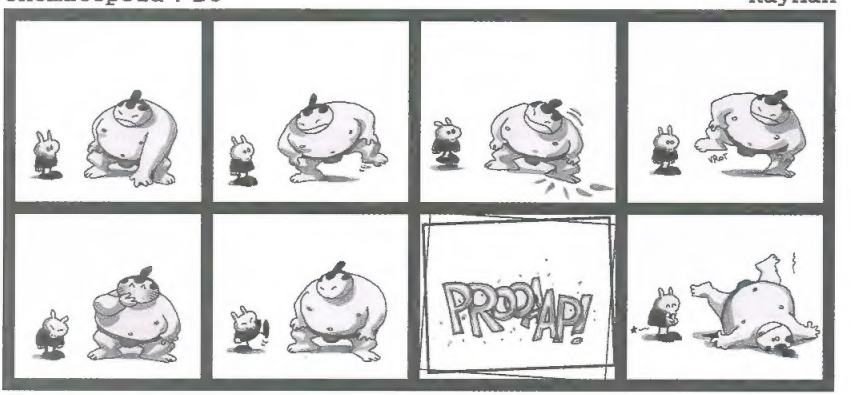

Stripvoorspelling

Dit overzicht van te verschijnen strips is gebaseerd op door de uitgevers aangeleverde informatie. Ondanks de zorgvuldigheid waarmee het wordt samengesteld, komt het regelmatig voor dat de boeken in werkelijkheid pas later verschijnen. Achter elk album staan de prijs (in euro's) en de uitvoering (slappe kaft/harde kaft) vermeld. Het cursieve commentaar is van de ZozoLala-redactie.

Te verschijnen in juni en juli 2004

Arboris

Altor 7 (Bati/Moebius) 6,50; sk.
Dokter Monge 3 (Chabbert/Bardet) 6,50; sk.
Garulfo 3: De prins met de twee gezichten (Maiorana/Ayroles) 6,95/14,95; sk./hk.
Indigo 6: Fast machine (schulz/Feldhof) 6,95; sk.
In het land van Horus 2: Meresankh of de keuze van Seth (Dethan) 7,50; sk.
Koblenz 3: De laatste winter in Ishiyama (Robin) 6,95; sk.
Konvooi 6: List en bedrog (Buchet/Morvan) 7,50; sk.
Het meisje en de wind 3 (Jung) 6,95; sk.
Oki 6 (Juszezak/Godard) 6,50; sk.
Piraten 2: Goede hoop (Terpant/Bonifay) 6,95/14,95; sk./hk.

Arcadia

De Ilias 2 (Follet/Stoquart)

Atlas

Persepolis 4 (Satrapi) 13,50; sk. *Slot van Satrapi's imposante vierluik.*

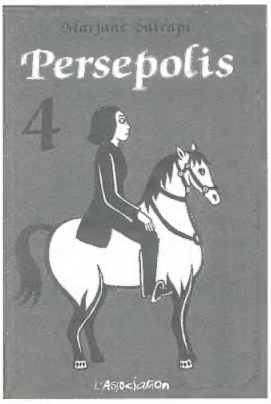

Casterman

Inspecteur Canardo 14: In de olie (Sokal) hk.
Nathalie: Vrienden van de wereld (Salma) 4,95; sk.
De onzichtbare grens 2 (Schuiten/Peeters) hk.
De reizen van Alex: De Olympische spelen (Martin) 6,50; sk.

Dargaud

Tony Corso 1: De graaf van Volodin (Berlion) 5,25; sk.
IAN 2 (Meyer/Vehlman) 5,25; sk.
Kenya 3: Hallucinaties (Leo) 5,25; sk.
Klaagzang van de verloren gewesten 5; 6,75; sk.
Mick MacAdam 3: De mollen (Benn/Brunschwig) 5,25; sk.
Roodbaard 34: Het geheim van Elisa Davis 2 (Bourgne/Perrissin) 5,25; sk.

Dupuis

Aria 26: De tuin van Baohm (Weyland) 4,50; sk.
Jessica Blandy 11: Trouble in paradise (Renaud/Dufaux) 4,50; sk.
H.A.N.D. 2: Het roestwoud (Vegliona/Pelot) 4,20; sk.
De heer Vastenavond van As 1: Welkom (Liberge) 6,95; sk. *Postmortale fanaty.*
Jommeke 123: De schat van Angkor (Nys) 3,95; sk.
Lucy 1: Hoop doet leven (Malès/Thirault) 6,95; sk. *Eerste deel van westerntweeluik.*
Schoonheid thuisbezorgd (Denis) 12,95; hk. *Nieuw werk van de auteur van Die dagen in Amelie in de Vrije Vlucht-reeks*
Vlooienbaal 6: Dat wordt verhuizen (De Brab/Zidrou) 4,20; sk.
Largo Winch 13: De prijs van het geld (Francq/Van Hamme) 4,95; sk en 9,50; hk.
De Zappers 12: Zap voor je leven (Ernst) 4,20; sk.

Glénat

DNA 2 (Rocco/Makyo) 12,95; hk.
Dragonball 40 en 41 (Toriyama) sk.
De heksenhamer 2 (Siro) 12,95; hk.
De Neptunus 3: IJsberg (Delitte) 12,95; hk.
De passanten van het maanlicht 2: Bokkenzang (Paturaud/Mosdi) 12,95; hk.

De Harmonie

Gemma Bovary (Simmons) 24,90; hk *Moderne variant op Madame Bovary door de Engelse kinderboekenschrijfster en illustrator Posie Simmons.*
S1ngle 4 (Kolk/De Wit) 9,50; sk.

Lombard

Alles van Vance 8: Ray Ringo 1 (Vance) 19,60; hk.
James Healer 3: De heilige berg (Swolfs/De Vita) 5,25; sk.
Mister George 2 (Labiano/Rodolphe/Letendre) 6,75; sk.
Vlad 6: Operatie zondvloed (Griffo/Swolfs) 5,25; sk.

M

Agent 327 19: Vlucht van vroeger (Lodewijk) 6,90/12,90; sk./hk.
Het geheim van de tijd 1: Het gat in de cirkel (Heuvel/Jonker) 6,90; sk.

Marsu Productions

Marsupilami 17 De orchidee van de Chahutas (Batem) 5,25; sk.

Oog & Blik

Bibendum céleste 1 (De Crécy) hk. *Surrealisme van de maker van Prosopopus. Ontdek waar de wortels van de animatiefilm Les triplettes de Belleville liggen.*
Blankets (Thompson) 55,00; luxe.
Gutsman 1 (Kriek) 4,95; sk. *Bootleg herdruk.*
Jeanne (Baudoin) sk.
Fox Tracker 3 (Hof) 4,95; sk.
Requiem fortissimo (Pontiac) 8,95; sk. *Herdruk.*
Troglodytes (Ruijters) 10,00; sk. *Compilatie van de comics.*
Wilstra 1 (Typex) 9,95; sk. *Eerste album van dit feuilleton uit Vrij Nederland gebaseerd op Henk Sprengers gelijknamige koene voetbalheld.*

Silvester

Dirkjan 8 (Retera) 6,99; sk; 13,95; hk; 19,95; luxe.
De eerlijkheid 1 (Van der Linden/Arends) 9,99; sk.
De nacht van de Inca 1 (Vehlmann/Duchazeau) 12,95; hk.
Royaal Modaal 1 (Straatman) 6,99; sk.
Shaolin Moussaka 1: Holy hole (Chauvel/Pedrosa/Araldi) 14,95; hk. *Trondheim-achtige parodie op de samoeraï-strip.*

SAF

Quark 3 (Van Kooten/Lodewijk) 5,25; sk.

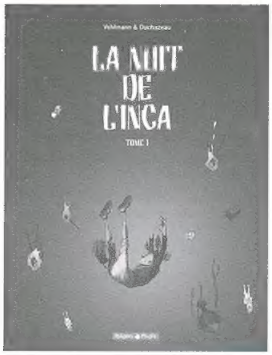

Standaard

Bakelandt 106 (Leemans) 4,10; sk.
De grappen van Lambik 2 (Vandersteen) 3,75; sk.
Nero klassiek 50: De spekschieter (Sleen) 4,90; sk.
Orphanimo 4: Te land, ter zee en in de vlucht (Vincent/Adriaensens) 4,50; sk.
De rode ridder 203: Het vulkaanvolk (Biddeloo) 3,75; sk.
Suske en Wiske 283: Paniek in Palermo (verhaegen) 3,75; sk.
Urbanus 106: De centjesziekte (Linthout/Urbanus) 4,10; sk.

Niet aangekondigd toch verschenen

Adam 6: Je zult een gat in de lucht springen, papa! (Basset) 4,20; sk.
Alban 1 en 2 (Fourquemin/Voillat) Talent; 13,95; hk.
Aquablue 1 en 2 (Cailleteau/Vatine) Blitz; hk. *Herziene herdrukken.*
De avonden 3 (Matena) De Bezige Bij; hk.
Barbaren 1: Vikingwoede (Mitton) Talent; 13,95; hk.
Bessy 71: De zilveren Colt (Wirel) Brabant Strip; 10,00. *Oud werk van Willy Vandersteen en Karel Verschuere.*
Bezweringen 1: Louise (Van Liemt/Derrien) Talent; 13,95; hk. *Occulte thriller.*
Bloed & stilte 13 (Corteggiani/Barison) Talent; 7,50; sk.
Chinaman 7: Confrontatie in Blue Hill (Taduc/Letendre) Dupuis; 4,95; sk.
Clan van de draak 3 (Corbeyran/Suro) Talent; 7,50; sk.
Het dagboek van een bos 12: Het temperament van Marilou 2 (Servais) 4,50; sk en 9,50; hk.
Dirk en Desirée: Leuk is anders (De Kort) 6,95; sk. *Gags uit Nieuwe Revu.*
Excalibur 4: De woede van Merlijn (Arleston/Hübsch/Lebreton) Talent; 13,95; hk.
De familie Doorzon 28: Hoogste tijd (De Jager) M; 6,95; sk en 19,90; luxe.
Galfalek 1 (Gaudin/Biancarelli/Lencot) Talent; 7,50; sk.
Galfalek 2: De cirkel (Gaudin/Biancarelli/Lencot) Talent; 13,95; hk.
Heer van de duisternis 1 (Istin/Dim D.) Blitz; 8,95; sk
Heren van Agartha 1 en 2 (Plongeon/Briones/Paitreau) Blitz; 8,95; sk.
Intox 1: De vierde macht (Mangin/Chaillet) Talent; 13,95; hk. *Scenario van de maker van Vasco.*
Jan, Jans en de kinderen 33 (Studio Kruis) Sanoma; 4,95; sk.
Kinderleed Komix: Het raadsel van Negen (De Heer) Senoeni; 5,00; sk.
Kroost 10: N8vTaal (Carabal) Dupuis; 4,20; sk.
Merlin 4: Avalon (Istin/Lambert) Talent; 13,95; hk.
Mobilis 3 (Andreas/Durieux) Blitz; 8,95; sk.
Axel Moonshine 31: Terug Naar Xand (Godard/Ribera) Arboris; 6,50; sk.
Muchacho 1 (Lepage) 12,95; hk. *Vrije vlucht van de maker van Een wereld zonder kwaad.*
Nash 7; Talent; sk.
Natasja 19: De rotsenzee (Walthéry/Peyo) Marsu Prod.; 5,25; sk.
Nelson 2: Natuurramp (Bertschy) 4,20; sk.
De nieuwe avonturen van Sammy 7: Lijfwachten in Parijs (Jean-Pol/Cauvin) 4,20; sk.
Onthoofde arenden 1 t/m 6 (Kraehn/Pierret) Blitz; 7,50; sk.
Opsporing verzocht 2: De gehangene van Sint Siffrein (Nawa/Corteggiani) 6,50; sk.
Outlaw 3: Marketentster en soldaatjes (Dieter/Fourquemin) Talent; 13,95; hk.
Het pad van de schimmen 3; Blitz; 8,95; sk.
Phaeton 7 en 8 (Fino/Crisse) Talent; 13,95; hk.
Private ghost 1 (Crisse/Carrère) Talent; 7,50; sk.
Quetzalcoatl 5 (Mitton) Talent; 7,50; sk.
Ridder Walder 7: Het vervloekte land (Rahir) Talent; 13,95; hk.
Ethan Ringler 1: Tecumska (Mezzomo/Filippi) 4,50; sk. *Western.*
Rogon de witte wolf 5 (Cosset/Convard) Talent; hk.
Saiso 1: Just another introduction (Jelena/Cecile) 1,50; sk. *Minicomic over de hectiek van het striptekenproces. Debuut van twee Groninger stripgrrrlz.*
Schipbreukelingen 9: Laatste schipbreuk (Mitton/Molinari) Talent; 13,95; hk.
Stadsvertellingen 3 (Berlion) Blitz; 8,95; sk.
De steeg van de gehangene (Rik) Brabant Strip; 10,00. *Vlaamse volksstrip.*
TransGenesis 2025 1: Geprogrammeerde voorvader 1: De tijd van het ontwaken (Ploy/Loic) Blitz; 17,50; hk.
TransGenesis 2025 3: De stilte van de aarde (Ploy/Damour) Blitz; 17,50; hk.
Toen ik nog baas van de wereld was (Conz) Oogachtend; 9,50. *Fantasieën over een jeugd in de omgeving van het Leuvense stadspark. Debuut van Constantijn van Cauwenberge (bekend uit Ink).*
Troll 4: In vers en tegen allen (Morvan/Labourot/Lerolle) Talent; 13,95; hk.
De wonderen van het leven 1 (Midam/Clarke) 4,50; sk.
Yoni 1: DollyMorphing (Berthet/Yann) 6,95. *Sf-thriller van de auteurs van Pin up.*
Zodiak 9: Kwaad bloed (Oosterveer/Ritstier) Boumaar; 6,95; sk. *Slot van de reeks.*

Uno Mundo wereldstrips

In het buitenland verschijnen stapels prachtige strips die ons taalgebied amper bereiken. Kwaliteit kent echter geen grenzen. Daarom hieronder een selectie van de meest opvallende buitenlandse titels van de laatste twee maanden. De prijzen in euro's vallen bij importtitels doorgaans wat hoger uit.

Tekstloos

Titus von Götheborg (Ulf K.) Ed. 52; 5,00; sk. *Dromerige eenpaginastrips over muziek.*
Machina mundana (Ruijters) Le dernier cri; 12,00; sk. *Gezeefdrukte avonturen van de maker van Dr. Molotow.*

Les bandes dessinées

2wBOX Set M (Diversen) Bülb Comix; 10,00. *Boxje minicomics van o.a. Chris Ware, Petit-Roulet en Max.*
7 Ans de Cyberdélires (Diversen) Fluïde Glacial; 12,50; hk. *Zin en vooral onzin van 'le ouèbe' in de ogen van o.a. Gaudelette, Thiriet en Larcenet.*
J.C. Acquefacques 5: La 2,333e dimension (Mathieu) Delcourt; 12,90; hk. *In deze meesterlijke reeks speelt M.A. Mathieu dit keer met het perspectief achter de horizonlijn.*
The autobiography of me too (Bouzard) Les Requins Marteaux; 14,50. *Satire op de hausse aan autobiostrips, door de maker van Strandman.*
Aventure rocambolesque de Vincent van Gogh: La ligne de front (Larcenet) Dargaud; 9,45; hk. *Na Vincent & Van Gogh opnieuw een 'mockumentary' over Van Gogh.*
Bouclier humain 1: Les chemins d'Amara (Hennebaut/Bétaucourt/Sellali) Bamboo; 12,90. *De wederwaardigheden van 'menselijk schild' Amara in Bagdad vlak voor de aanval op in Irak.*
La bouffe (Diversen) Fluïde Glacial; 9,95; sk. *Korte satirische strips over de inwendige mens.*
Captain Biceps 1 (Zep/Tebo) Glénat; 8,99; hk. *Superheldsatire van de maker van Titeuf.*
Carnet de bord 4: 2002-2003 (Trondheim) L'Association; 17,00; sk. *Voorlopig laatste stripdagboek van de maker van Net echt en*

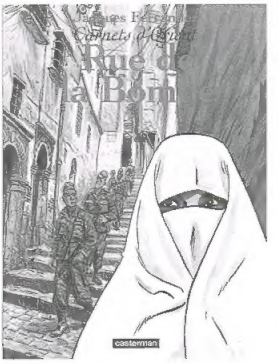

Donjon.

Carnets d'Orient 7: Rue de la bombe (Ferrandez) Casterman; 14,95; hk. *De Oriëntaalse dagboeken van Ferrandez lopen in het Frans nog gestaag door.*

Les contures (Konture) L'Association; 11,00; sk. *Maniakaal getekende autobiografie van Matt Konture.*

Dans la Rome des Cesars (Chaillet) Glénat; 35,00; hk. *Geïdealiseerde prenten van het oude Rome. Vasco-tekenaar Chaillet treedt in de voetsporen van zijn leermeester Jacques Martin.*

Eva aux mains bleues 1 (Dethan) Delcourt; 14,40; hk. *Portret van een opgroeiend meisje door de maakster van Koning Eenoog.*

Le golem (Battaglia) Mosquito; 13,50; hk. *Klassieke horrorbewerkingen van wijlen Dino Battaglia.*

Koolau le lepreux (Gimenez) Mosquito; 12,50; hk. *Postkoloniaal avontuur van Carlos Gimenez.*

Née quelque part (Johanna) Delcourt; 14,95; hk. *Jonge Parisienne vertrekt naar Taiwan, waar ze tot haar derde jaar heeft gewoond.*

Numbers 5 1 en 2 (Matsumoto) Kana; 15,00. *Psychedelische manga.*

La route de Monterias (Vanoli) L'Association; 20,00; sk. *Historisch avontuur in anarchistische kringen in de jaren '30.*

Le saint patron (Gerner) L'Association; 13,00; sk. *Eigenwijze portretten van de man(nen) achter... Sinterklaas.*

Scandale à New York (Pétillon/Rochette) Albin Michel; 12,50; hk. *Satire op Wall Street.*

Le sommet des dieux 1 (Taniguchi) Kana; 18,00; sk. *Bergbeklimmersmanga over een expeditie naar de Mount Everest. Door de maker van Le journal de mon père.*

Comix

2 Sisters (Kindt) Top Shelf; $ 19.95; sk. *Lijvige WO II-spionagethriller van de maker van Pistolwhip.*

Amy and Jordan (Beyer) Pantheon; $ 21.00; hk.

Baraka & black magic in Morocco (Smith) Alternative Comics; $ 11.95; sk. *Reisverslag uit Marokko.*

Bernet; Auad Publ.; $ 24.95; hk. *Monografie over de tekenaar van Torpedo 1936, de Spanjaard Jordi Bernet.*

Boy trouble (Diversen) Top Shelf; $ 8.95; sk. *Bloemlezing van VS gay stripmakers als Jennifer Camper, Craig Bostick en G.B. Jones.*

Daydreams and nightmares (McCay) Fantagraphics; $ 29.95; hk. *Surrealistische bloemlezing van de virtuoze maker van Little Nemo.*

In my darkest hour (Santiago) Fantagraphics; $ 14.95; sk. *Beklemming en vervreemding op de drempel van de dertig. Boekdebuut van Puertoricaan Wilfried Santiago.*

Less than heroes (Yurkovich) Top Shelf; $ 14.95; sk. *Superheldensatire.*

McSweeny's 13 (Diversen) mcsweeneys.net; $ 24.00; hk. *Stripspecial van dit literaire cultstijdschrift geredigeerd door Chris Ware.*

Never ending summer (Cole) Alternative Comics; $ 11.95; sk. *Autobio angst van debutante Allison Cole.*

Prophecy anthology vol. 1 (Diversen) Sequent media; $ 29.95; sk. *Arty anthologie met korte strips van o.a. Scott McCloud, Shannon Wheeler en Yuko Shimizu.*

Raw boiled & cooked (Candler) Last Gasp; $ 24.95. *Fijne introductie tot de hedendaagse VS strip.*

Sirenae (Manara) Comicon; $ 25.99; hk. *Engels-Italiaanse monografie over het werk van Milo Manara.*

Spaghetti western (Morse) Oni Press; $ 11.95; sk. *Twee Amerikaanse mannen op zoek naar heroïek in de woestijn. Van de maker van Soulwind.*

Tuesday 1 t/m 4 (Rehr) $ 2.95. *De in New York woonachtige Deen Henrik Rehr blikt terug op het 11/9-trauma van de Amerikanen.*

Tepid (Hankiewicz) Tepid; $ 4.00. *Eigenzinnige strips van John Hankiewicz.*

Thanks & love letters from Joey Fool (Fetch) tocfetch.com; $ 4.95; sk. *Onwaarschijnlijk fotorealisme van Toc Fetch.*

Typewriter (Diversen) Top Shelf; $ 10.00; sk. *Estafette-anthologie waarbij de ene korte strip aanhaakt bij de andere; werk van o.a. Nick Bertozzi, Paul Hornschemeier en Kurt Wolfgang.*

Underworld 5: My little funny (Kaz) Fantagraphics; $ 9.95; sk. *Rauwe humor.*

World war 3 illustrated 35: Life during wartime (Diversen) $ 5,00; sk. *Meer broodnodig dan ooit: tegengeluiden uit de VS door o.a. Sue Coe, Peter Kuper en Seth Tobocman.*

Deutsche Neue Welle

Die Band (Mawil) Reprodukt; 10,00; sk. *Autobiostrip over Duitse scholieren die in een band spelen.*

Foxy Track (Lust) Monogatari; 7,00; sk. *Lenterituelen in de metropool gezien door Ulli Lust.*

Die nie gesagten Worten (Schmolke/Ulf K.) Ed. 52; 12,50; sk. *Korte psychologische strip op tekst van de maker van Tango de la mort.*

Operation Läckerli. Comicreportagen aus Basel (Diversen) Monogatari; 18,00; sk. *Nieuwe non-fictiestrips van de makers van de bundel Berlijnse stripreportages Alltagsspionage.*

Colofon

Redactie: Jef Nieuwenhuis, Hans van Soest, Toon Dohmen, Gerard Zeegers en Hans Pels.
Vormgeving: Sigge Stegeman.
Vaste medewerkers: Maaike Hartjes, VLERK, Karin van Wylick, Bert Meppelink, Peter de Wit, Mark Hoemans, Pieter van Oudheusden, Lamelos, Paul van Grembergben en Marcel Lagerwerf.
Ook werkten mee: Milan Hulsing, Étienne Davodeau, Paul Teng, Mirjam Vissers.
Druk & Afwerking: Drukkerij Wilco (Amersfoort).
Distributie: Het Raadsel, Amsterdam (NL), Pinceel Stripverspreiding, Leuven (B).
Voorplaat: Originele voorplaat van Milan Hulsing.

Abonnementen zijn mogelijk voor één jaar (€ 11,25) of voor twee jaar (€ 18,–). Belgische CJP-houders betalen per jaar € 10, of per twee jaar € 15.
Abonnementen gaan in na storting van het totaalbedrag op Postbank giro 3253937 (NL) of Postgiorekening 000 – 1648840584 (B) t.n.v. Stichting Zet.EL te Bilthoven o.v.v. je eigen adres en evt. je CJP-nummer.

Copyright 2004 bij Stichting Zet.EL. Overname van artikelen, strips of illustraties enkel in overleg met de uitgever.
Oplage: 8.000 exemplaren
ISSN: 1382 8630

Redactieadres: Postbus 344, 3720 AH Bilthoven, Nederland
E-mail: zozolala@antenna.nl
Website: www.antenna.nl/zozolala